

**UCHWAŁA NR XIV/95/2019
RADY GMINY BRALIN**

z dnia 30 października 2019 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bralin na lata 2019-2022.

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9) i art. 18 ust. 2 pkt 15) ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 506 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067 z późn. zm.), Rada Gminy Bralin uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się do realizacji „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bralin na lata 2019–2022” stanowiący załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

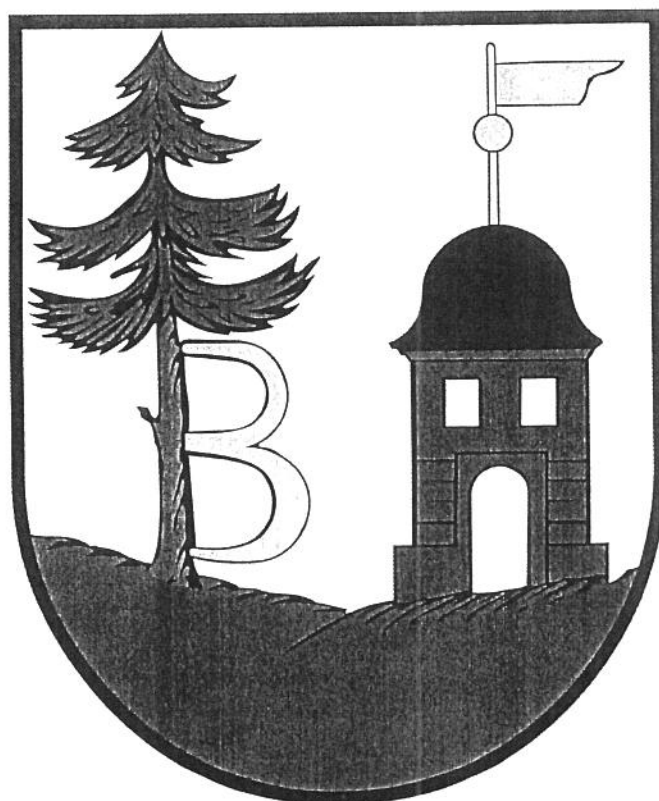
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Bralin.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

**Przewodniczący
Rady Gminy Bralin**

Marek Markietosić

**Gminny Program
Opieki nad Zabytkami
dla Gminy Bralin
na lata 2019-2022**

Przewodniczący
Rady Gminy Bralin

Marek Markiewicz

przygotowany przez

 REMEDIS SA

ul. Petera Mansfelda 4
60-855 Poznań
tel. +48 61 665 78 00
fax +48 61 665 78 09
remedis@remedis.eu

NIP: 781-179-27-48
REGON: 300464078
KRS: 0000270485
Kapitał zakładowy: 6.330.010,20 zł

1.	WSTĘP.....	5
2.	PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	6
3.	UWARUNKOWANIE PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	7
4.	UWARUNKOWANIE ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	15
4.1	STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI	15
4.2	RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU	19
5.	UWARUNKOWANIE WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	26
5.1	RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY	26
5.2	CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY	30
5.2.1	OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA GMINY.....	30
5.2.2	ZARYS HISTORII OBSZARU GMINY	31
5.2.3	KRAJOBRAZ KULTUROWY – ZABYTKI ONAJWAŻNIEJSZYM ZNACZENIU DLA GMINY	33
5.3	ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY.....	45
5.3.1	ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW	46
5.3.2	ZABYTKI RUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW	46
5.4	ZABYTKI W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW.....	48
5.5	ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW.....	53
5.6	ZABYTKI W ZBIORACH MUZEALNYCH I INNYCH	58
6.	OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	58
7.	ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	61
7.1	PRIORYTETY, KIERUNKI DZIAŁAŃ I ZADANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	61

8.	INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	63
9.	ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	65
10.	ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	66
11.	REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW.....	67
12.	BIBLIOGRAFIA	69
13.	SPIS TABEL I RYSUNKÓW	71

1. WSTĘP

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności człowieka. Zabytki są nie tylko materialnym śladem przeszłości, lecz także cennym elementem kultury, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego otoczenia człowieka. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kultury może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców. Na krajobraz kulturowy składają się zarówno elementy przyrodnicze, jak i wytwory i osiągnięcia cywilizacyjne człowieka. Są to pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobraz miejski i wiejski, obszary kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców. W działaniach samorządów lokalnych, podobnie jak w polityce państwa, istotne jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju i ładu przestrzennego oraz powiązanie ochrony zabytków z ochroną środowiska naturalnego. Sprawny i skuteczny system ochrony i opieki nad zabytkami powinien odbywać się przy udziale samorządów, właścicieli i użytkowników zabytków oraz mieszkańców i wspólnot lokalnych.

Przedmiotem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Bralin (GPOnZ, Program) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy Bralin. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067 i 2245) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. GPOnZ sporządzany jest przez Wójta, następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Gminy. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Wójt przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania Programu.

GPOnZ stanowi kontynuację opracowanego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bralin na lata 2015 - 2018. Program został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

Program ma pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania są skierowane na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Gminny Program

Opieki nad Zabytkami m. in. poprzez działanie edukacyjne, ma też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. małą ojczyzną.

Celem programu jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami na terenie gminy Bralin w okresie najbliższych czterech lat. Program jest dokumentem o charakterze strategicznym, uwzględniającym w szczególności cele, kierunki działań oraz zadania z zakresu opieki nad zabytkami.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną do sporządzenia Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Bralin, stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2018 poz. 2067 i 2245), która w art. 87 ust. 1 zobowiązuje Wójta do sporządzania na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami.

Program ma na celu, w szczególności:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIE PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w szeregu dokumentów:

- Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. w trzech artykułach:
 - Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą równoważnego rozwoju.”
 - Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związku z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.
 - Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.
- Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067), która stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres, formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:
 - Art. 3: który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku:
 - zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące

świadczenie minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową

- zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
- zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytwórców bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- krajobraz kulturowy – przestrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i walory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- Art. 4, w którym zapisano, że ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:
 - zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
 - zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
 - udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
 - przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
 - kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
 - uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.
- Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia

i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

- Art. 6, w którym ustawa definiuje m. in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. W myśl tej ustawy ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):
 - zabytki nieruchome będące, w szczególności krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobowości lub instytucji;
 - zabytki ruchome będące w szczególności dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27czerwca 1997r. o bibliotekach (Dz.U. z2018r. poz.574 i 1669), instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobowości lub instytucji;
 - zabytki archeologiczne będące, w szczególności pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

cmentarzyskami, kurhanami, relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

- Art. 7 określa formy i sposób ochrony zabytków:
 - wpis do rejestru zabytków;
 - wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
 - uznanie za pomnik historii;
 - utworzenie parku kulturowego;
 - ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.
- Art. 16 ust. 1: wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- Art. 17 określa sposób zarządzania parkiem oraz zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku.
- Art. 18, który wymienia dokumenty strategiczne sporządzane na szczeblu krajowym, wojewódzkim, powiatowym i gminnym, gdzie uwzględnia się ochronę i opiekę nad zabytkami oraz precyzuje co w szczególności zawierają wymienione koncepcje, strategie, analizy, plany i studia.
- Art. 19 wskazuje, że studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego uwzględniają: ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenie, inne zabytki nieruchome znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków oraz parki kulturowe, ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami, strefy ochrony konserwatorskiej ustalone w zależności od potrzeb, na których obowiązują ograniczenia, zakazy i nakazy mających na celu ochronę znajdujących się na tych terenach zabytkach.

- Art. 20 mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
- Art. 21 wskazuje, że ewidencja zabytków to podstawa sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.
- Art. 22 mówi w jakiej formie są prowadzone ewidencje zabytków krajowe, wojewódzkie i gminne oraz, że włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
- Art. 89: wskazuje, że organami ochrony zabytków są:
 - minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
 - wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.
- Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 994 ze zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Znaczące uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się także w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym:

- Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2017 r. poz. 1595).
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1945). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej

przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 51). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 799 ze zm.), która mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1614), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 121 ze zm.). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1983 ze zm.). Ustawa mówi, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenatek nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenatek nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk

artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 450 ze zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa (t. j. Dz. U. z 2015 r. poz. 774 ze zm.). Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa ma mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy. Ponadto daje samorządom możliwość uchwalenia lokalnego kodeksu reklamowego, w którym określone zostaną zasady sytuowania m.in. nośników reklam.
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609).

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. nr 113 poz. 661).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r. nr 124, poz. 1304), które określa tryb składania wniosków o przyznanie odznaki, wzór i wymiary tej odznaki oraz sposób jej wręczania i noszenia.
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. nr 212, poz. 2153).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. nr 30, poz. 259).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. nr 89, poz. 510).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. nr 71, poz. 650).
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 720 ze zm.). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 574 ze zm.) mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 217 ze zm.).

4. UWARUNKOWANIE ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Bralin powinien funkcjonować w powiązaniu z dokumentami programowymi opracowywanymi na poziomie kraju. Program zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022** – został przyjęty przez Uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (MP 2019, poz. 808). Głównym celem projektu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 jest „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”. Cel ten w okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:
 - Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”, podzielony na kierunki działania:
 - Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;
 - Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym;
 - Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”, podzielony na kierunki działania:
 - Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
 - Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;

- Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”, podzielony na kierunki działania:
 - Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości;
 - Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.
- **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 wraz z Uzupełnieniem na lata 2004-2020** – głównym celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce poprzez
 - Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury;
 - Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury;
 - Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju kultury;
 - Wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury;
 - Poprawa warunków działalności artystycznej;
 - Efektywna promocja twórczości;
 - Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków;
 - Zmniejszenie luki cywilizacyjnej poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii m. in.: ROGRAM OPERACYJNY „Dziedzictwo kulturowe”. Program realizowany jest w ramach dwóch komplementarnych priorytetów: rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych.

- **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)** – jest to strategiczny instrument zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawione są cele do realizacji w horyzoncie roku 2020 i 2030, określone wskaźniki ich realizacji, wskazano sposób ich osiągnięcia oraz określono najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR. Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

- **Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020** – głównym celem jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Przyporządkowano mu cztery cele szczegółowe, wśród których czwarty, „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej” odnieść można do ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:
 - Tworzenie warunków wzmocniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na 15 poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym;
 - Ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu;
 - Digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

Ważnym elementem Strategii jest także kwestia aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

- **Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030** – jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:
 - Ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu;
 - Wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym;
 - Wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
 - Wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów poprzemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.2 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Bralin powinien funkcjonować także w powiązaniu z dokumentami programowymi opracowywanymi na poziomie województwa i powiatu.

- **Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2017-2020** – podstawowym zadaniem programu jest stymulowanie wszelkich działań na rzecz opieki nad zabytkami. W dokumencie, omówione zostały zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne województwa wielkopolskiego oraz przedstawiony został w formie tabelarycznej zasób zabytków nieruchomych i archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, a także znajdujących się w ewidencji zabytków z terenu poszczególnych powiatów województwa. W Programie wyznaczono siedem celów wraz z zadaniami, które będą realizowane przez Samorząd Województwa Wielkopolskiego:
 - Poprawa stanu zabytków poprzez podjęcie działań mających na celu poprawę ich zachowania:
 - Realizacja prac remontowych, renowacyjnych, konserwatorskich obiektów zabytkowych;
 - Opieka nad zabytkami archeologicznymi;
 - Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju:
 - Monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
 - Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych:
 - Promocja dziedzictwa lokalnego;
 - Wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych;
 - Włączanie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego Wielkopolski do działań edukacyjnych:
 - Upowszechnianie wiedzy o regionie;

- Prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne:
 - Propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
 - Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami:
 - Włączenie zabytków w procesy gospodarcze;
 - Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych:
 - Udostępnianie obiektów zabytkowych.
- **Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020 –** Wizja rozwoju określona w dokumencie to: Wielkopolska 2020 roku, w wyniku stopniowego osiągnięcia celów strategii ma być regionem inteligentnym, innowacyjnym i spójnym. Celem generalnym Strategii jest efektywne wykorzystanie potencjałów rozwojowych na rzecz wzrostu konkurencyjności województwa, służące poprawie jakości życia mieszkańców w warunkach zrównoważonego rozwoju. Strategia określa kierunki, cele i uwarunkowania rozwoju województwa. Wytyczne te stanowią podstawę konstrukcji planu zagospodarowania przestrzennego, dzięki czemu stają się one czynnikiem determinującym, również poprzez zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego i przyrodniczego. W ramach obszaru ochrony środowiska i ochrony dziedzictwa kulturowego, wyznaczone następujące cele:
- Cel strategiczny 2. Poprawa stanu środowiska i racjonalne gospodarowanie jego zasobami.
 - Cel operacyjny 2.1. Wsparcie ochrony przyrody.
 - Cel operacyjny 2.2. Ochrona krajobrazu.
 - Cel operacyjny 2.3. Ochrona zasobów leśnych i ich racjonalne wykorzystanie.
 - Cel strategiczny 8. Zwiększanie zasobów oraz wyrównywanie potencjałów społecznych województwa.
 - Cel operacyjny 8.10. Ochrona i utrwalanie dziedzictwa kulturowego.
Jednym z fundamentów kapitału społecznego jest tożsamość regionalna, otwartość na inne kultury oraz tolerancja. Bez poczucia tożsamości i znajomości własnej kultury nie można budować więzi społecznych. Rozwój społeczny, w tym tożsamość kulturowa, jest

ważnym czynnikiem kształtowania konkurencyjności regionu. Wielkopolska może być regionem, który nie tylko wspiera wewnętrzny rozwój kulturalny, ale również przyciąga jednostki kreatywne, działające w przestrzeni kultury, poprzez stworzenie wizerunku regionu otwartego na mobilność idei oraz odmienne wzorce i wartości kulturowe. Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim poprzez: promocję kultury regionalnej, poprawę warunków dla utrwalania tożsamości oraz upowszechniania dorobku kultury lokalnej i regionalnej, ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz historycznego regionu, rozwój cyfrowego systemu zarządzania dobrami kultury, wsparcie rozwoju kultury jako jednego z kreatywnych sektorów gospodarki regionu i rozwój przedsiębiorczości w tej dziedzinie, wzmocnienie pluralizmu kulturowego jako rozwojowej przeciwwagi dla dziedzictwa kulturowego regionu, odpowiedzialnego za stałe elementy kultury, stymulacja przepływu treści kulturowych (transfer międzykulturowy) oraz wewnętrznej innowacji w sferze kultury, jako niezbędnych czynników rozwoju kultury, zmniejszanie przestrzennych, społecznych i ekonomicznych dysproporcji w dostępie do kultury.

- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego 2020+ –
- **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego** – określa zasady kształtowania przestrzeni oraz kierunki zagospodarowania dla terenów wchodzących w skład administracyjnych granic wielkopolski. Podstawowym celem zagospodarowania przestrzeni województwa wielkopolskiego jest doprowadzenie do zrównoważonego rozwoju całego terytorium województwa, między innymi poprzez rozważne zarządzanie obszarem województwa oraz ochronę środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego. W dokumencie podkreślono wartość wpływu bogactwa kulturowego Wielkopolski oraz elementów dziedzictwa kulturowego składających się na tożsamość kulturową Wielkopolan. Plan formułuje liczne ogólne zasady odnoszące się do kształtowania przestrzeni, również z uwzględnieniem reguł dotyczących poszanowania dóbr kultury. Uznano, że priorytetem polityki przestrzennej w zakresie środowiska kulturowego jest kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego w oparciu o strategiczne pasmo kulturowe Wielkopolski – Szlak Piastowski wraz z głównymi punktami węzłowymi w Poznaniu, Gnieźnie i Kaliszu, ze

szczególnym podkreśleniem roli miejscowości, które uznaje się za pierwsze stolice wczesnopiastowskiej Polski w Poznaniu, Gnieźnie, na Ostrowie Lednickim oraz w Gieczu i Grzybowie. Niemniej za bardzo istotny aspekt działań przyjęto zachowanie innych obiektów i obszarów cennych kulturowo oraz wzmacnianie działań ochronnych w ich obrębie. Dotyczy to zarówno ochrony pojedynczych obiektów, jak i całych układów przestrzennych miast i wsi oraz innych obszarów cennych kulturowo, a także poprawy jakości całej przestrzeni kulturowej regionu. Stwierdzono, że bogactwo przestrzeni Wielkopolski wymaga ponadto podjęcia działań na rzecz kompleksowej ochrony terenów najcenniejszych pod względem przyrodniczym i kulturowym oraz kształtowania harmonijnego krajobrazu na całym obszarze województwa. Polityka przestrzenna ukierunkowana została zatem na zachowanie i utrzymanie naturalnych i kulturowych walorów środowiska. Priorytetem zagospodarowania przestrzennego województwa w zakresie krajobrazu jest ochrona obszarów o najwyższych walorach środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Dla realizacji celu polityki przestrzennej określono się następujące kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa:

- Wzmacnianie tożsamości narodowej i regionalnej – podstawą budowania tożsamości narodowej i regionalnej mają być działania ukierunkowane na osiągnięcie optymalnego stanu dziedzictwa kulturowego i krajobrazu. Polegać one mają na ochronie istniejących zasobów materialnych i duchowych oraz kreowaniu nowych jakości w obrębie poszczególnych dziedzin kulturowych, a zwłaszcza tworzeniu nowej jakości przestrzeni.
- Rozwój zróżnicowanych form turystyki i rekreacji.

Z zapisanych w planie zagospodarowania przestrzennego województwo wielkopolskiego zadań za najistotniejsze działania podejmowane, w ramach ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego uznano:

- Kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego;
- Zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego;
- Poprawa jakości przestrzeni kulturowej i krajobrazu;
- Rozwój instytucjonalnej działalności kulturalnej;

- Zwiększenie atrakcyjności obszarów wizerunkowych dla rozwoju zróżnicowanych form turystyki;
- Rozwój turystyki kulturowej.
- **Strategia rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim do 2020 roku** – prace nad Strategią obejmowały dwa, wzajemnie uzupełniające się etapy. W pierwszym sformułowano diagnozę stanu turystyki w województwie wielkopolskim, w drugim zaś, na bazie analiz i wniosków diagnostycznych, określono wizję i misję dalszego rozwoju tego sektora, obszary priorytetowe i cele strategiczne oraz kierunki interwencji dla realizacji przyjętych celów operacyjnych. Wizja rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim przedstawiona w strategii brzmi: Województwo wielkopolskie stanowi synonim solidnej oferty turystycznej, opartej na zróżnicowanym potencjale turystycznym regionu i produktach wysokiej jakości. Nowoczesna i innowacyjna gospodarka turystyczna jest jednym z kluczowych czynników rozwoju województwa, wzmacnia jego konkurencyjność w kraju i Europie. Cele strategiczne oraz cele operacyjne, ustanowione w dokumencie, mające wpływ na ochronę i opiekę nad zabytkami:
 - Obszar priorytetowy: I. Produkty turystyczne:
 - CEL STRATEGICZNY I.1: Rozwój turystyki biznesowej;
 - CEL STRATEGICZNY I.2: Rozwój produktów turystyki kulturowej:
 - Cel operacyjny I.2.1 Rozwój szlaków turystyki kulturowej, w szczególności Szlaku Piastowskiego;
 - Cel operacyjny I.2.2 Zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń;
 - Cel operacyjny I.2.3 Propagowanie rozwoju turystyki kulturowej.
 - Cel operacyjny I.2.4 Poprawa dostępu do informacji o obiektach i wydarzeniach kulturalnych;
 - Cel operacyjny I.2.5 Rozwój i promocja kulinarnego dziedzictwa regionu.
 - CEL STRATEGICZNY I.3: Rozwój produktów turystyki przyrodniczej;
 - CEL STRATEGICZNY I.4: Rozwój turystyki aktywnej;
 - CEL STRATEGICZNY I.5: Rozwój produktów turystyki wiejskiej.
 - Obszar priorytetowy: II. Kapitał ludzki:

- CEL STRATEGICZNY II.1: Tworzenie nowych miejsc pracy w gospodarce turystycznej;
- CEL STRATEGICZNY II.2: Podnoszenie kompetencji kadr gospodarki turystycznej;
- CEL STRATEGICZNY II.3: Tworzenie warunków sprzyjających współpracy w gospodarce turystycznej.
- Obszar priorytetowy: III. Nowe technologie:
 - CEL STRATEGICZNY III: Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w promocji i dystrybucji produktów turystycznych.
- Obszar priorytetowy: IV. Infrastruktura
 - CEL STRATEGICZNY IV.1: Poprawa stanu infrastruktury zwiększającej dostępność przestrzeni turystycznej województwa.
 - CEL STRATEGICZNY IV.2: Wzrost ilościowy i jakościowy bazy noclegowej.
- **Strategia Rozwoju Powiatu Kępińskiego na lata 2014-2020** – to najważniejszy dokument programowy, w oparciu o który samorząd realizuje obowiązek prowadzenia polityki rozwoju lokalnego. Głównym celem strategii jest stworzenie podstaw planu rozwoju powiatu kępińskiego w okresie 2014–2020. Jest to dokument pomocny przy realizacji wyznaczonych kierunków rozwoju regionu, dążeniu do osiągnięcia celów w perspektywie długofalowej. W celu wskazania szczegółowych zadań do realizacji ze wskazaniem podmiotów odpowiedzialnych za ich wykonanie oraz źródeł finansowania należy stworzyć właściwe dokumenty wykonawcze. Cele określone w Strategii rozwoju powiatu kępińskiego są wyrazem całościowego spojrzenia na problemy powiatu. Cele wynikają z przyjętej wizji i zdefiniowanej misji rozwoju. Dla urzeczywistnienia celów strategicznych zostały sformułowane cele operacyjne. Należy je traktować jako ogólne ramy koncentracji aktywności programowej, finansowej i organizacyjnej całej wspólnoty powiatu kępińskiego:
 - Cel strategiczny 3.1: Zwiększenie konkurencyjności powiatu kępińskiego:
 - Cel operacyjny 3.1.1: Wspieranie aktywności i przedsiębiorczości mieszkańców powiatu;
 - Cel operacyjny 3.1.2: Wspieranie rozwoju rolnictwa i przetwórstwa rolno- spożywczego;

- Cel operacyjny 3.1.3: Rozwój potencjału turystyki i rekreacji na terenie powiatu;
- Cel strategiczny 3.2: Poprawa jakości życia mieszkańców:
 - Cel operacyjny 3.2.1: Rozwój bezpieczeństwa socjalnego, zdrowotnego i publicznego;
 - Cel operacyjny 3.2.2: Podniesienie poziomu edukacji i kształcenie ustawiczne;
 - Cel operacyjny 3.2.3: Zrównoważone wykorzystanie zasobów naturalnych;
 - Cel operacyjny 3.2.4: Rozwój administracji publicznej;
- Cel strategiczny 3.3: Rozwój infrastruktury powiatu kępińskiego:
 - Cel operacyjny 3.3.1: Poprawa infrastruktury komunikacyjnej;
 - Cel operacyjny 3.3.2: Wspieranie rozwoju infrastruktury technicznej;
 - Cel operacyjny 3.3.3: Wspieranie rozwoju mieszkalnictwa.

Jednym z głównych kierunków działania w zakresie celu operacyjnego 3.1.3 jest ochrona zabytków występujących na terenie powiatu. W Strategii stwierdza się, że działaniom mającym na celu zagospodarowanie terenów zielonych oraz ochronę zabytków powinna towarzyszyć efektywna promocja oferty turystycznej oraz rekreacyjnej powiatu kępińskiego, wykorzystująca nowoczesne technologie komunikacyjne.

- **Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Kępińskiego na lata 2017-2020** – jest to dokument polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań, dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Stanowi podwalinę współpracy między samorządem powiatowym, samorządami gminnymi, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Zakładana współpraca, w kolejnych latach, powinna przynieść lokalnej społeczności wymierne korzyści – zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń. Aby realizować te założenia wyznaczono następujące cele:
 - Cel I – Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania zabytków:
 - 1. Opieka nad zabytkami nieruchomymi;
 - 2. Opieka nad zabytkami ruchomymi;

- 3. Opieka nad zabytkami archeologicznymi;
- Opieka nad dziedzictwem niematerialnym;
- Cel II – Ochrona zabytków z uwzględnieniem krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego;
- Cel III – Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków;
- Cel IV – Promocja dziedzictwa kulturowego powiatu kępińskiego;
- Cel V – Upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym powiatu kępińskiego.

5. UWARUNKOWANIE WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bralin na lata 2019-2022 jest zgodny z dokumentami gminnymi o charakterze strategicznym.

- **Strategia Rozwoju Gminy Bralin na lata 2015-2023** – jest dokumentem ujmującym główne cele i priorytety w średniookresowym horyzoncie czasowym. Strategia to podstawowy dokument planistyczny określający kierunki, cele i priorytety rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Bralin. Misją określoną w strategii jest: budowa obszaru dynamicznie rozwijającego się pod względem społecznym i gospodarczym poprzez rozwój infrastruktury oraz zapewnienie najlepszych warunków dla rozwoju turystyki, kultury, przedsiębiorczości oraz sektora społecznego. Realizacja misji i wizji gminy wymaga podjęcia działań w zakresie merytorycznym, organizacyjnym i finansowym. Na podstawie przeprowadzonej analizy potencjału endogenicznego (wewnętrznego), czynników egzogenicznych (zewnętrznych) oraz prac z liderami lokalnymi gminy Bralin wypracowano konstrukcje strategii, która opiera się na trzech celach strategicznych, dla których określono cele szczegółowe wraz z projektami:
 - Cel strategiczny 1: Rozwój infrastruktury technicznej na terenie gminy Bralin
 - Cel strategiczny 2: Zapewnienie równego dostępu do pozostałej infrastruktury
 - Cel strategiczny 3: Wsparcie sektora społecznego i rozwój kapitału ludzkiego

Bezpośrednio i pośrednio z ochroną zabytków powiązane są następujące cele szczegółowe i odpowiadające im projekty:

- Cel szczegółowy 2.2: Rozbudowa infrastruktury kulturalnej i społecznej:
 - Budowa Domu Ludowego w Nosalach;
 - Adaptacja kościoła poewangelickiego w Bralinie na ośrodek kulturalnoedukacyjny;
- Cel szczegółowy 3.1: Działania promujące rozwój aktywności lokalnej:
 - Działania promujące miejscowość oraz kultywujące tradycję (uroczystości, itp.);
 - Pielęgnacja i utrwalanie dziedzictwa historycznego, kulturalnego i lokalnych tradycji oraz promowanie wartości z nich wynikających.

W Strategii opisano walory historyczno-kulturowe (Rozdział 2. 3.), tj. historyczne obiekty objęte ochroną prawną i wpisane do rejestru zabytków, zabytki ruchome i stanowiska archeologiczne.

- **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Bralin** – studium jest dokumentem planistycznym, które określa politykę przestrzenną gminy, uwzględnia stan istniejący zagospodarowania przestrzennego, uwarunkowania jego rozwoju oraz określa kierunki zagospodarowania przestrzennego. W „Studium” określono główne cele polityki przestrzennej m.in. (powiązane z ochroną zabytków):
 - Ochrona i podniesienie walorów środowiska przyrodniczego gminy poprzez tworzenie różnych form ochrony;
 - Ochrona i podniesienie walorów środowiska kulturowego gminy poprzez tworzenie różnych form ochrony oraz prowadzenie polityki przestrzennej uwzględniającej zachowanie dziedzictwa kulturowego.

W „Studium” określono następujące ogólne kierunki ochrony środowiska kulturowego i krajobrazu:

- Zachowanie obiektów o wartościach kulturowych poprzez ich konserwację, rewaloryzację, adaptację do współczesnych potrzeb i wymogów;
- Rozszerzenie zakresu ochrony poprzez ustanowienie obszarów ochrony konserwatorskiej do uwzględnienia w planach zagospodarowania przestrzennego;

- Waloryzacja oraz przekształcanie obiektów dysharmonijnych i obszarów zdegradowanych w oparciu o przepisy miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- Kontynuacja rozwoju budownictwa w oparciu o walory kulturowe na zasadzie kontynuacji cech przestrzennych – kształtowanie skali i formy nowej zabudowy w nawiązaniu do historycznej, jako jej twórczej interpretacji;
- Zachowanie, w miarę możliwości bez przekształceń, krajobrazu otwartego.

W Studium określono uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, a w tym opisano osadnictwo, obiekty nieruchomości wpisane do rejestru zabytków, obiekty ruchome wpisane do rejestru zabytków, wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków, obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytkowych obiektów architektury i budownictwa, zabytki archeologiczne. Wskazano, że obiekty wpisane do rejestru zabytków podlegają ścisłej ochronie konserwatorskiej, stosownie do wymogów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Natomiast obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków podlegają zarówno przepisom ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jak również przepisom prawa budowlanego. W stosunku do nich winny być również respektowane ogólne wymogi konserwatorskie. Ochroną konserwatorską są objęte są również występujące na terenie gminy Bralin stanowiska archeologiczne.

- **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Bralin** – ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów. Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania. Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy

sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W planach w szczególności:

- uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Dlatego zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Bralin, jako akty prawa miejscowego, stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach sprecyzowano zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Na terenie gminy Bralin obowiązują następujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:

- Uchwała Nr XXXVIII/202/2013 Rady Gminy Bralin z dnia 26 sierpnia 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru obejmującego teren dz. ew. nr 485/3 oraz części dz. ew. nr 484 i 483/10, w obrębie Chojećcin.
- Uchwała nr XXIV/121/2012 Rady Gminy Bralin z dnia 29 czerwca 2012 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego

dla obszaru obejmującego teren dz. ew. nr 551 i części dz. nr ew. 552 w Bralinie.

- Uchwała nr XVI/60/03 Rady Gminy Bralin z dnia 29 grudnia 2003 roku w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Bralin obejmującej obszary położone we wsiach: Nosale i Chojęcin.
- Uchwała nr XI/46/03 Rady Gminy Bralin z dnia 8 września 2003 roku w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Bralin.
- Uchwała nr XXXVII/213/02 Rady Gminy w Bralinie z dnia 9 października 2002 roku w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Bralin obejmującej obszary położone we wsiach: Gola, Tabor Wielki, Nowa Wieś Książęca.
- Uchwała nr II/4/2015 Rady Gminy Bralin z dnia 15 grudnia 2014 roku w sprawie uchwalenia zmiany studium ukierunkowani i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Bralin, dla obszaru dz. ew. nr 52/3 i 52/4 położonych w miejscowości Gola.
- Uchwała nr XI/45/2015 Rady Gminy Bralin z dnia 29 czerwca 2015 roku w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru obejmującego teren dz. ew. nr 52/3 i 52/4 położonych we wsi Gola.

5.2 CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY

5.2.1 OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA GMINY

Gmina Bralin leży w południowej części województwa wielkopolskiego, w powiecie kępińskim.

Ogólna powierzchnia obszaru gminy wynosi 8.516 ha. Gmina graniczy z gminami:

- od północy z gminą Kobyła Góra;
- od wschodu z gminami Kępno i Baranów;
- od południa z gminą Rychtal;
- od południowego zachodu z gminą Perzów.

Siedziba władz gminy znajduje się w miejscowości Bralin, w której mieści się większość instytucji. Na terenie wiejskiej gminy znajduje się 12 sołectw wśród których znajdują się: Bralin, Chojęcin, Chojęcin-Parcele, Czermin, Działosze, Gola, Mnichowice, Nosale, Nowa Wieś Książęca, Tabor Mały, Tabor Wielki i Weronikopole.

Na obszarze 85,16 km² na koniec 2017 r., w gminie Bralin mieszkały 6.093 osoby.

W granicach gminy wyróżnić można Wysoczyzną Bolesławiecką oraz Wzgórza Ostrzeszowskie. Krajobraz Wysoczyzny Bolesławieckiej – wysoczyzny moreny falistej, wzniesiony jest na wysokości od 170 do 208 m n. p. m., o deniwelacjach do 10 m i spadkach lokalnie przekraczających 5%. W rejonie wysoczyzny występują wyraźne rozległe obniżenia o szerokości 1,00-1,5 km, rozcinające Wysoczyznę Bolesławiecką, o dnach położonych na poziomie 170-172 m n. p. m. (ok. 5-7 m poniżej średniej Wysoczyzny). Najniżej położone punkty mieszczą się w dolinach rzek Niesób (Samica), Czarna Widawa, Biała Woda i Szumna Woda. Tereny najwyższej położone znajdują się w części północno-zachodniej gminy.

Dolina Niesobu charakteryzuje się dużym spadkiem od ok. 178 m n.p.m. w rejonie Taboru Małego do poniżej 165 m n.p.m. w Kępnie (poza granicą administracyjną Gminy Bralin).

Grunty leśne oraz zadrzewienia i zakrzewienia na terenie gminy zajmują powierzchnie 1.631 ha.

Gmina Bralin ze względu na walory kulturowe i przyrodnicze jest atrakcyjna turystycznie. Na jej obszarze znajdują się obiekty podlegające bezwarunkowej ochronie, zarówno pod względem zabytkowym jak i przyrodniczym.

5.2.2 ZARYS HISTORII OBSZARU GMINY

Historia aktywności człowieka w okolicach Bralina sięga schyłku epoki kamienia i związana jest z występującymi na terenie gminy znaleziskami archeologicznymi związanymi z kulturą pucharów lejkowatych stanowiącą jedną z kultur neolitycznych występujących w Europie w okresie pomiędzy 3900-1900 p.n.e. Kolejne znaleziska archeologiczne z tego terenu świadczą o osadnictwie pradziejowym związanym z kulturą łużycką (1300 – 400 p.n.e.) i licznych śladach występowania kultury przeworskiej w okresie wpływów rzymskich (300 p.n.e. – 400 n.e.). Na terenie gminy zlokalizowanych, jak dotąd, zostało kilkadziesiąt punktów osadniczych o dużej wartości naukowo badawczej. W grupie stanowisk archeologicznych

szczególnie interesujące są licznie występujące wspomniane ślady osadnictwa pochodzące ze schyłku starożytności, a także wiele pozostałych datowanych od wczesnego średniowiecza po czasy nowożytne. Nie bez znaczenia na dziedzictwo archeologiczne – wciąż jeszcze przebadane w niewystarczającym stopniu – pozostaje fakt położenia gminy Bralin na ważnych szlakach komunikacyjnych m.in. z południowego zachodu na północny wschód łączących Wrocław, Kalisz, Toruń, Gdańsk, z Dolnego Śląska na Mazowsze oraz z Wielkopolski do Małopolski. Osadnictwo w średniowieczu na terenie gminy rozwijało się – jak na warunki terenów słowiańszczyzny – dosyć wcześnie. Miejscowością o najstarszej metryce jest Mielęcin należący we wczesnym średniowieczu do biskupów wrocławskich. W XIII wieku wzmiankowana jest większość pozostałych miejscowości na terenie gminy m. in. Mnichowice (pierwsza połowa XIII wieku), Bralin, Czermin, Gola (druga połowa XIII wieku). Z XV wieku pochodzą najstarsze dokumenty pozwalające datować miejscowości Nosale, Chojęcin i Nowa Wieś Książęca. Do najmłodszych układów ruralistycznych powstałych na terenie gminy należy zaliczyć Tabor Wielki i Tabor Mały, czyli wsie założone w XIX wieku przez osadników Czeskich przybywających na te tereny od 1747 roku za przyzwoleniem Fryderyka II Wielkiego. Zezwolił on Czechom na osiedlanie się na nieużytkach w pobliżu miejscowości Bałdowice (obecnie gmina Kobyła Góra). Kolonizatorzy osiedli w miejscu nazwanym od taboru (obozu), którym przybyli Tabor (ob. Tabor Stary), lecz stopniowo – głównie pod koniec XVIII wieku i w ciągu XIX wieku – część osadników przeniosła się bliżej Bralina zakładając wieś Tabor Mały. Ostatecznie w 1876 roku książę sycowski Calixst von Biron, translokował mieszkańców Taboru w nowe miejsce w pobliżu Goli przyczyniając się do powstania miejscowości Tabor Wielki. Obsza po dawnej wsi Tabor został zalesiony ze względu na nieurodzajną glebę. Na terenie obecnej gminy pierwotnie istniały trzy parafie wchodzące w skład archidiecezji wrocławskiej. Najstarsze wzmiankowane w XIII wieku to parafia w Bralinie i parafia w Czerminie (obecnie nieistniejąca, po 1627 roku właściciel Czermina przeszedł na kalwinizm, a pierwotnie istniejący kościół katolicki rozebrany został przez ewangelików w końcu XVIII wieku). W XV wieku utworzono funkcjonującą do dziś parafię w Nowej Wsi Książęcej. Od połowy XVIII wieku do 1945 roku funkcjonowała także parafia ewangelicka (odłam husytów; Bracia Czescy) związana z obecnością na tych terenach osadników Czeskich. W 1925 roku parafie bralińską wraz z filiami i w Nowej Wsi Książęcej włączono do archidiecezji poznańskiej, od 1992 roku parafie te weszły w skład nowopowstałej diecezji kaliskiej. Okolice Bralina od czasów średniowiecznych funkcjonowały na granicy Śląska i Wielkopolski, lecz do 1920 roku nieprzerwanie były częścią Śląska (poza obszarem obecnych miejscowości Mielęcin

i Weronikopole, które włączono w obręb gminy Bralin w 1920 roku). Początkowo w XIII wieku przynależały do Księstwa Wrocławskiego a od 1293 roku do Księstwa Głogowskiego. Po kilkunastu latach na ponad 150 lat ziemia bralińska stała się częścią Księstwa Oleśnickiego (lata 1320-1489). Po 1489 roku król Czech i Węgier Władysław II Jagiellończyk wydzielił z Księstwa Oleśnickiego tzw. Wolne Państwo Stanowe tworząc tym samym Księstwo Sycowskie w obrębie, którego znalazł się obszar Bralina i okolic. Księstwo to przetrwało w niezmienionym kształcie do 1920 roku, kiedy to w wyniku ustaleń traktatu wersalskiego część Księstwa Sycowskiego m. in. wchodząca w skład obecnej gminy została wydzielona i przyłączona do powiatu kępińskiego, tym samym dostając się w obręb granic II Rzeczypospolitej Polskiej i stając się częścią Wielkopolski w obszarze, której funkcjonuje po dziś dzień, współtworząc wraz z okolicami Mielęcina i Weronikopola Gminę Bralin.

5.2.3 KRAJOBRAZ KULTUROWY – ZABYTKI ONAJWAŻNIEJSZYM ZNACZENIU DLA GMINY

Krajobraz kulturowy to ogół obiektów i cech fizycznych, obserwowalne wzrokowo wyrażenie kultury ludzkiej na powierzchni Ziemi, łączący elementy środowiska przyrodniczego i kulturowego. Krajobraz kulturowy jest wynikiem przekształcania krajobrazu naturalnego przez grupę lub kilka grup kulturowych i nakładania zróżnicowanych elementów kulturowych różnego wieku na tę samą rzeźbę terenu. Przestrzeń przyrodnicza, która znajduje się w sferze oddziaływań człowieka przyjmuje formę kulturową, wyrażoną w postaci krajobrazu kulturowego. Krajobraz ten można rozumieć jako antropogenicznie ukształtowany fragment przestrzeni geograficznej, powstały w wyniku zespolenia oddziaływań środowiskowych i kulturowych, tworzących specyficzną strukturę, objawiającą się regionalną odrębnością, postrzeganą jako swoistą fizjonomię. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim otoczeniem oraz zrozumieć jego historię.

W granicach administracyjnych gminy Bralin zlokalizowany jest jeden obszar objęty ochroną prawną, a mianowicie jest to obszar chronionego krajobrazu „Wzgórza Ostrzeszowskie i Kotlina Odolanowska” utworzony na mocy Rozporządzenia Wojewody Kaliskiego nr 5 z 7 września 1995 roku (Dziennik Urzędowy Województwa Kaliskiego nr 5/95). W odniesieniu do gminy Bralin na terenach położonych w wyżej wymienionym obszarze chronionego krajobrazu zastosowano następujące zakazy odnoszące się do przyszłego zagospodarowania tychże terenów:

- Zakaz lokalizowania obiektów i instalowania urządzeń szkodliwych dla środowiska i zdrowia ludzi oraz mogących znacznie pogorszyć stan środowiska;
- Zakaz lokalizowania obiektów i instalowania urządzeń trwale naruszających walory krajobrazu terenu;
- Zakaz urządzania i utrzymywania otwartych kanałów ściekowych;
- Zakaz wprowadzania zmian stosunków wodnych mogących negatywnie wpłynąć na środowisko przyrodnicze;
- Zakaz likwidowania oczek wodnych i przekształcania terenów podmokłych;
- Zakaz lokalizowania składowisk i wylewisk przemysłowych i komunalnych pochodzących spoza gmin znajdujących się w obrębie Parku;
- Zakaz lokalizowania ośrodków hodowlanych na skalę przemysłową postępujących się metodą bezściełową;
- Zakaz gnojowicowania gruntów rolnych, za wyjątkiem własnych gruntów zgodnie z zasadami agrotechnicznymi.

Ponadto na terenach tych przewidziano wymóg uzgadniania z Wojewodą następujących treści:

- Decyzji w sprawie likwidacji zadrzewień i zakrzaczeń śródpolnych;
- Lokalizacji ośrodków hodowlanych na skalę przemysłową o wielkości powyżej 100 DJP;
- Lokalizacji nowych ośrodków wypoczynkowych i obiektów o charakterze hotelarskim, budowy nowych dróg, linii energetycznych, ciągów ciepłowniczych, gazowych itp. za wyjątkiem urządzeń lokalnych;
- Prowadzenia prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, a w szczególności budowy stawów rybnych i innych zbiorników wodnych;
- Prowadzenia nowych melioracji, dokonywania regulacji rzek i potoków,

- Programów i wieloletnich planów gospodarki rolnej, łowieckiej, rybackiej i turystycznej.

Określone zostały następujące ogólne zasady odnoszące się do zarządzania i gospodarowania na obszarach chronionego krajobrazu:

- Prowadzenie gospodarki leśnej zgodnie z ogólnymi zasadami zagospodarowania lasów wchodzących w skład parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu;
- Prowadzenie gospodarki w zakresie eksploatacji złóż surowców mineralnych wyłącznie w oparciu o zasady określone odrębną decyzją koncesyjną;
- Ochrona istniejących obiektów historyczno-kulturowych;
- Dostosowywanie nowej zabudowy w zakresie bryły, skali, materiałów i form architektonicznych – harmonizujących z walorami krajobrazowymi – do lokalnej tradycji oraz dążenie do wyeliminowania obiektów dysharmonizujących prowadzenie gospodarki rolnej nie powodującej degradacji gleb i innych elementów środowiska, w tym zakaz stosowania pestycydów I i II grupy – z wyjątkiem sadów, zasada ograniczania lokalizacji nowych obiektów budowlanych poza granicami jednostek osadniczych – do sytuacji określonych planem.

W stosunku do stref ekosystemów wodno-łąkowych położonych na obszarze chronionego krajobrazu przewidziano następujące obowiązki:

- Zakaz lokalizowania obiektów budowlanych z wyjątkiem zbiorników wodnych i związanych z nimi budowli hydrotechnicznych oraz dróg, mostów i sieci infrastruktury technicznej;
- Prowadzenie gospodarki zmierzającej do odtworzenia i utrzymywania wartości naturalnych, łągów, zadrzewień, łąk, cieków i zbiorników wodnych wraz z ich biologicznym obrzeżem. Z zastrzeżeniem, iż odległość granicy strefy od brzegu cieku wodnego nie może być mniejsza niż 5 m.

W stosunku do stref dolesień położonych na obszarze chronionego krajobrazu przewidziano następujące obowiązki:

- Zakaz lokalizowania obiektów budowlanych z wyjątkiem obiektów i budowli związanych bezpośrednio z gospodarką leśną, zbiorników wodnych i związanych z nimi budowli hydrotechnicznych oraz dróg, mostów i sieci infrastruktury technicznej;

- Prowadzenie gospodarki zmierzającej do rekultywacji terenów zdewastowanych i nieużytków w kierunku leśnym przez sukcesywne zalesianie najłabszych gruntów rolnych.

W stosunku do stref zadrzewień położonych na obszarze chronionego krajobrazu przewidziano następujące obowiązki:

- Pełna ochrona istniejącego drzewostanu;
- Zakaz lokalizacji obiektów budowlanych z wyjątkiem lokalnych dróg i sieci infrastruktury technicznej;
- Prowadzenie gospodarki zmierzającej do wzbogacenia i zwiększenia różnorodności istniejącego drzewostanu, z uwzględnieniem typu siedlisk.

Poza wyróżnionym na terenie gminy obszarem chronionego krajobrazu „Wzgórza Ostrzeszowskie i Kotlina Odolanowska” bardzo istotny element krajobrazu kulturowego tworzą historyczne założenia urbanistyczne na terenie gminy (Bralin, Mnichowice, Czermin, Mielęcín, Nowa Wieś Książęca, Nosale, Tabor Wielki i Tabor Stary oraz Chojęcín), a także historyczne rozłogi pól i łąk oraz wytyczona w przeszłości infrastruktura komunikacyjna włącznie z przebiegiem linii kolejowej. Warto podkreślić, iż szczególnie cenną formę krajobrazu kulturowego zlokalizowaną na terenie gminy tworzy rzadko spotykana lokalizacja kościoła odpustowego „Na Pólku” w Bralinie.

Ponadto dziedzictwo historyczne jest istotne o tyle, że wpływa na atrakcyjność turystyczną – głównie poprzez jego materialne wytwory, czyli zabytki. Co może być wykorzystane w rozwoju gminy. Z obiektów architektury i budownictwa wpisanych do rejestru zabytków na terenie gminy Bralin najlepiej zachowane są obiekty będące własnością kościoła. Najgorszy stan zachowania reprezentują zabytki będące własnością prywatną.

Na terenie gminy zachowało się stosunkowo mało obiektów cennych historycznie. Tylko 8 pojedynczych lub zespołów obiektów znajduje się w rejestrze zabytków. Pozostałe obiekty, o różnych walorach kulturowych zostały wpisane do wykazu gminnej ewidencji zabytków. Najczęściej ochronie podlegają pojedyncze domy, zabudowa zagrodowa, kościoły, cmentarze oraz obiekty gospodarcze (młyny, stodoły, zabudowa folwarczna). Najwięcej obiektów objętych ochroną konserwatorską znajduje się w Bralinie.

Większość miejscowości posiada historyczny układ urbanistyczny lub historyczne założenia przestrzenne: pałacowe, dworsko-pałacowe lub folwarczne. Przy części z nich zachowały się

kompleksy zabudowy folwarcznej. Ponadto w granicach gminy znajduje się kilka powierzchni zieleni urządzonej o średnich walorach estetycznych i przyrodniczych.

Najważniejsze pod względem walorów przyrodniczych i krajobrazowych są parki stanowiące część większych założeń dworsko-pałacowych. Ochroną, jako założenia zarówno zabytkowe oraz przyrodnicze, objęto na terenie gminy parki podworskie w czterech miejscowościach oraz aleję kasztanową. Wśród parków wymienić można:

- park dworski z końca XIX w, w Bralinie;
- park dworski z II połowy XIX w oraz aleję kasztanowa z pocz. XX w, w miejscowości Mielęcín;
- park dworski z XIX w, w miejscowości Nosale;
- park dworski w miejscowości Nowa Wieś Książęca.

Poniżej przedstawiono charakterystykę zabytków o najwyższym znaczeniu dla gminy, które wyróżniają ją na tle innych w regionie i są charakterystyczne dla gminy Bralin:

Kościół parafialny pw. św. Anny w Bralinie – najstarsza zachowana świątynia w powiecie kępińskim z murowanym prezbiterium w tradycji gotyckiej, przykrytym sklepieniem krzyżowo-żebrowym. Najstarszy kościół zbudowany został na przełomie XII i XIII stulecia. Był on drewniany i nosił wezwanie Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. W drugiej połowie XVI w. wybudowano murowany kościół, który przejęli innowiercy. W ich rękach pozostawał do początku XVIII wieku. Uległ zniszczeniu w 1627 roku i został odnowiony. Świątynia nosi wezwanie św. Anny i stanowi budowlę murowaną, jednonawową, nawiązującą do tradycji budownictwa gotyckiego, z zamkniętym wielobocznie trójprzęstowym prezbiterium (z zakrystią od północy) i czworoboczną wieżą nakrytą barokowym hełmem z latarnią zakończoną kulą i krzyżem. Do nawy, nakrytej dwuspadowym dachem, dostawiona jest kruchta. Początkowo kościół był mniejszy, a swoją obecną postać uzyskał w 1840 r., kiedy przedłużono jego nawę i dobudowano wieżę. Nawa posiada płaskie sklepienie pokryte polichromią (z 1959 r.), a w prezbiterium znajduje się sklepienie krzyżowo-żebrowe. Ściany nawy obiega empora chórowa, wsparta na drewnianych słupach, na której – w tylnej części kościoła – ulokowany jest prospekt organowy. W ołtarzu głównym (z 1790 r.) umieszczony jest obraz przedstawiający św. Annę – patronkę świątyni i parafii, z którego boków ustawione są – między kolumnami dźwigającymi belkowanie – rzeźby: św. Piotra i św. Pawła. Kolejna rzeźba – Matki Bożej z Dzieciątkiem, znajduje się w zwieńczeniu tego ołtarza. Na ścianie prezbiterium zawieszony jest obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem (w srebrnej sukience), a w skład

wyposażenia wnętrza wchodzi także dwa barokowe ołtarze boczne (dedykowane Trójcy Świętej i św. Antoniemu Padewskiemu), przyścienna ambona i chrzcielnica (z końca XVIII w.), gotycko-renesansowy tryptyk (przeniesiony w 1976 r. z kościoła „Na Pólku”, zrekonstruowany w 2006 r. po kradzieży części płaskorzeźb, z których dwie odzyskano w 2016 r., obecnie znajduje się w Kurii Biskupiej w Kaliszu), Stacje Drogi Krzyżowej oraz inne obrazy i rzeźby.

Rysunek 1 Kościół św. Anny w Bralinie

(źródło: <http://bralin.pl/108,kosciol-pw-sw-anny-w-bralinie.html>, wgląd kwiecień 2019 r.)

Obiekt jest wpisany do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (L.dz. Kl.III-885/21/61) z 27 grudnia 1961 roku, pod numerem 72/A [księga rejestrowa dawnego województwa kaliskiego].

Kościół odpustowy pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny „Na pólku” w Bralinie – jest to kościół zbudowany na niewielkim wzniesieniu znajdującym się w odległości 2 km na południowy wschód od Bralina, na terenie, gdzie – jak mówią legendy – miały miejsce nadzwyczajne wydarzenia, których skutkiem było powstanie tam najpierw krzyża, a później kościółka z figurą Matki Bożej, do którego przybywali licznie pielgrzymi. Kiedy to się stało, niestety, nie wiadomo. Wiemy jedynie, że w okresie reformacji Jan i Bernard von Maltzan, ówcześni właściciele Sycowa i Bralina, kościółek przekazali – w 1560 r. – luteranom, którym odebrał go w 1592 r. nowy ich właściciel – Abraham von Dohna. Z dawnych dokumentów wynika również to, że znajdował się w nim obraz Matki Bożej uznawany przez okolicznych

mieszkańców za słynący łaskami, o czym świadczy m.in. dokument z 1648 r., w którym napisano, że: na Pólku Bralińskim ludzie wielkiej pomocy doznawali w dolegliwościach i chorobach przez przyczynę Najświętszej Panny Maryi. Dzisiejsza świątynia zbudowana została w 1711 r. staraniem Stanisława Drabika, kupca z Rychtała, z pomocą Stojeńskich, właścicieli majątku w Grębaninie. Nosi ona wezwanie Narodzenia Najświętszej Maryi Panny i jest budowlą, której ściany postawiono w konstrukcji zrębowej i oszalowano. Wzniesiono ją na planie krzyża greckiego z nieznacznie zwężającymi się ramionami i zaopatrzone – od strony wschodniej – w podcienia, zwane sobotami, w narożnikach których umieszczone są dwie niewielkie, czworoboczne kaplice o konstrukcji zrębowej. W pierwszej z nich znajduje się barokowo-ludowy ołtarzyk z obrazem Matki Bożej Szkaplerznej, a w drugiej – ołtarzyk ku czci św. Antoniego. Dach pokryty jest gontem i wznosi się na nim wieżyczka na sygnaturkę, z cebulastym hełmem z blachy miedzianej. Wnętrze kościoła – zarówno sklepienie jak i ściany nawy – zdobi polichromia pochodząca z XIX w. i przedstawiająca Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny oraz sceny wzorowane na miedziorytach mszału weneckiego z 1638 roku. W tylnej części świątyni znajduje się chór muzyczny z prospektem organowym, a na skrzyżowaniu naw ustawiony jest dwustronny ołtarz główny otoczony balustradą z czterema aniołkami, w którym umieszczony jest barokowy obraz Maryi Niepokalanie Poczętej z Dzieciątkiem (z XVII w., w srebrnej, trybowanej sukience wykonanej w XVIII w. w stylu późnobarokowym), a po jego drugiej stronie współczesna kopia obrazu św. Jadwigi Śląskiej (oryginał został skradziony w 1974 r.). W skład wyposażenia kościoła wchodzi także późnorenesansowy ołtarz boczny (z około 1630 r.) z obrazem Ukrzyżowanego Chrystusa i rzeźbami z XVIII w. (św. Stanisława i św. Hieronima), który przypuszczalnie pochodzi z dawnej świątyni Na Pólku oraz późnobarokowe, malowane Stacje Drogi Krzyżowej (wykonane w 1790 r.), klasycystyczna ambona koszowa i pochodzące z tego samego okresu trzy konfesjonały. W latach II wojny światowej okupanci hitlerowscy planowali zniszczenie świątyni, ale dzięki zaangażowaniu ówczesnego zarządcy parafii Bralin i Kępno – ks. Antoniego Menzla, kościół szczęśliwie ocalał. W późniejszym czasie okazało się, że z powodu „starości” znacznemu uszkodzeniu uległa dolna jego część, bowiem został on wzniesiony bez fundamentów. Niezbędne prace konserwatorskie (z podniesieniem całej świątyni do góry w celu założenia fundamentów) przeprowadzono w latach 1978-1987 staraniem bralińskiego proboszcza ks. Jana Ćwiejkowskiego, za co parafia otrzymała 25 lutego 1993 r. prestiżowy medal przyznany jej przez międzynarodową organizację „Europa Nostra”. W dniu 11 września 2011 r. bp Stanisław Napierała ustanowił kościół „Na Pólku” Sanktuarium Maryjnym Ziemi Bralińsko-

Kępińskiej, a 7 września 2013 r. – dzięki działaniom podjętym przez ks. Dariusza Smolnika – obraz Półkowskiej Madonny udekorowany został papieskimi koronami.

Obiekt wpisany do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (L.dz. KI-III-53409(109)90) z 31 grudnia 1990 r., pod numerem 606/A [księga rejestrowa dawnego województwa kaliskiego].

Rysunek 2 Kościół na „Na półku” w Bralinie

(źródło: <http://bralin.pl/107,sanktuarium-maryjne-na-polku-pod-bralinem.html>, wgląd kwiecień 2019 r.)

Kościół filialny pw. św. Katarzyny w Mnichowicach – Kościół zbudowany został w 1802 r. i później był kilkakrotnie remontowany (1858, 1887, 1956, 2012). Jest budowlą jednonawową z nieco węższym i niższym od niej prezbiterium, zamkniętym półkolistą apsydą, do którego przylega zakrystia (od wschodu) oraz z czworoboczną, trójkondygnacyjną wieżą (od północy), z piramidalnym dachem zwieńczonym ażurową latarnią zakończoną iglicą. Okna zamknięte są półkoliście, a w prezbiterium wyposażono je w witraże. Dach nawy posiada formę dwuspadową i nakryty jest dachówką ceramiczną. Sklepienie pokrywa polichromia, a w tylnej części kościoła ulokowana jest empora muzyczna z prospektem organowym wsparta na słupach. W ołtarzu głównym – z kolumnami dźwigającymi belkowanie i stojącymi z obu ich stron rzeźbami: św. Piotra i św. Pawła – umieszczony jest obraz przedstawiający św. Katarzynę

Aleksandryjską – patronkę kościoła. W skład wyposażenia świątyni – posiadającego w zasadzie jednolity, klasycystyczny charakter – wchodzi także ołtarze boczne, przyścienna ambona, chrzcielnica oraz Stacje Drogi Krzyżowej.

Rysunek 3 Kościół w Mníchowicach

(źródło: <http://bralin.pl/110,kościol-pw-sw-katarzyny-w-mnichowicach.html>, wgląd kwiecień 2019 r.)

Obiekt wpisany do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (L.dz. Kl.III-880/215/69) z 14 lipca 1969 r., pod numerem 679/A [księga rejestrowa dawnego województwa poznańskiego], w księdze rejestrowej dawnego województwa kaliskiego obiekt figuruje pod numerem 267/A.

Kościół parafialny pw. św. Trójcy w Nowej Wsi Książęcej – W 1803 r. wieś uległa całkowitemu zniszczeniu spowodowanemu przez pożar, podczas którego spłonął także kościół. Odbudowano go w 1804 r. i w uzyskanej wówczas postaci zachował się do dnia dzisiejszego. Świątynia jest budowlą murowaną, jednonawową, z prezbiterium zamkniętym trójbocznie, opiętą od zewnątrz szkarpami. Do nawy przylega kruchta wejściowa oraz drewniana wieża, zbudowana w konstrukcji słupowej i oszalowana, zwieńczona w 1945 r. namiotowym dachem pokrytym gontem. Okna w nawie i prezbiterium zamknięte są półkoliście i zaopatrzone w witraże, a dach posiada formę dwuspadową i pokryty jest dachówką. Wznosi się na nim wieżyczka na sygnaturkę, z ażurową latarnią zwieńczoną cebulastym hełmem z kulą i krzyżem. Wewnątrz znajduje się płaski strop pokryty polichromią wykonaną w 1955 r. przez Ignacego

Napiecka, a w tylnej części nawy ulokowana jest drewniana empora muzyczna z prospektem organowym, wsparta na dwóch słupach i zaopatrzona w dekorowaną balustradę. Wyposażenie wnętrza pochodzi z początku XIX wieku. W barokowo-klasycystycznym ołtarzu głównym, między rzeźbami świętych i kolumnami dźwigającymi belkowanie, umieszczony jest obraz przedstawiający Trójcę Świętą w otoczeniu aniołów. W prezbiterium znajdują się także rzeźby ukazujące Najświętsze Serce Pana Jezusa i Niepokalane Serce Najświętszej Maryi Panny, a w skład wyposażenia kościoła wchodzi również ołtarz boczny (z obrazem Matki Bożej) i Stacje Drogi Krzyżowej. Na miejscowym cmentarzu spoczywa ks. Michał Przywara, założyciel i członek reaktywowanego Towarzystwa Studentów Górnoślązaków na Uniwersytecie Wrocławskim w 1892 roku, znakomity historyk, językoznawca, etnograf, autor książek: "Przywiarki, czyli przesady i zabobony ludu polskiego na Górnym Śląsku"; "Narzeczka śląskie" i 50 bajek. W 1897 roku został administratorem, a następnie proboszczem parafii w Nowej Wsi Książęcej. Od 2006 r. Ks. Michał Przywara jest jednym z patronów miejscowej szkoły. Obok kościoła możemy zauważyć pomnik poległych w I wojnie światowej. Niedaleko Kościoła znajduje się plebania z 1872 roku.

Rysunek 4 Kościół w Nowej Wsi Książęcej

(źródło: <http://bralin.pl/112,kościol-pw-swietej-trojcy-w-nowej-wsi-ksiazceej.html>; wgląd: kwiecień 2019 r.)

Obiekt wpisany do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (L.dz. Kl.III-880/215/69) z 14 lipca 1969 r., pod numerem 680/A [księga rejestrowa dawnego województwa poznańskiego], w księdze rejestrowej dawnego województwa kaliskiego obiekt figuruje pod numerem 268/A.

Dwór w Nosalach – obecny dworek zbudowany został w 1803 r. Ta klasycystyczna, zwrócona frontem na południe budowla jest murowana, otynkowana, parterowa z facjatami. Gmach posiada układ dziewięcioosiowy z drewnianymi werandami na osi północ południe. Samo wewnątrz charakteryzuje układ symetryczny z sienią i salonem pośrodku. Szczyty facjat mają wystrój falisty z wazonami na narożnikach. Dach dworku pokryty jest dachówką i ma kształt mansardowy z naczółkami.

Obiekt wpisany do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (L.dz. Kl.III-885/55/64) z 17 grudnia 1964 r., pod numerem 37/A [księga rejestrowa dawnego województwa poznańskiego], w księdze rejestrowej dawnego województwa kaliskiego obiekt figuruje pod numerem 98/A.

Dawny dom starców, ob. Dom parafialny przy ul. Wrocławskiej 55 w Bralinie – wzniesiony ok. połowy XIX wieku, jeden z najstarszych murowanych budynków w Bralinie, przykład małomiasteczkowej architektury klasycystycznej z charakterystyczną półkolistą facjatą na osi fasady.

Obiekt wpisany do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (L.dz. Kl.III-880/210/69) z 25 czerwca 1969 r., pod numerem 650/A [księga rejestrowa dawnego województwa poznańskiego], w księdze rejestrowej dawnego województwa kaliskiego obiekt figuruje pod numerem 261/A.

Poewangelicki zespół sakralny w Bralinie, w skład którego wchodzi: kościół ewangelicki z terenem przykościelnym oraz dawna pastorówka przy ul. 3 Maja 9 – Kościół ewangelicki pw. św. Jana Ewangelisty został wybudowany w latach 1866 -1867 na miejscu dawnej szkoły ewangelickiej, która z kolei stanęła na miejscu ratusza spalonego podczas pożaru miasta w 1807 roku. Budowla nawiązująca ukształtowaniem przestrzennym do średniowiecznej architektury sakralnej, wzniesiona z cegły palonej z użyciem zaprawy wapiennej i cementowo-wapiennej, jednoprzestrzenna, na rzucie prostokąta o wymiarach zewnętrznych około 17,5x11 m². Od wschodu do kościoła przylega pięcioboczna absyda, od zachodu masywna wieża

wysokości ok. 25 m, z boku, od południowej strony – parterowa zakrystia o wymiarach zewnętrznych ok. 3,50 x 2,80 m. Do wnętrza prowadzi główne wejście przez kruchtę oraz boczne południowe wejście od strony pastorówki, przez zakrystię. W zachowanych drewnianych drzwiach głównych widać elementy bogatej dekoracji snycerskiej. Wewnątrz zachowała się pierwotna posadzka ceramiczna. Dominującym elementem świątyni są drewniane empory, czyli balkony wzdłuż trzech ścian. Poświęcenie i nadanie imienia św. Jana Ewangelisty odbyło się w 30 grudnia 1867 r., a od 1 stycznia 1875 r. Bralin stał samodzielną parafią. Z uwagi fakt, że społeczność ewangelicka w Bralinie mówiła wyłącznie po polsku i nie uległa germanizacji, do pierwszych lat XX wieku odbywały się tu oddzielne nabożeństwa w języku polskim i niemieckim. W 1873 roku wybudowano również nową szkołę protestancką. W 1886 założono odrębny protestancki cmentarz, bowiem do tego czasu chowano protestantów w północnej części cmentarza katolickiego. Nabożeństwa i msze św. odbywały się w kościele jeszcze do 1975 roku. Po tym czasie świątynia stała bezużytecznie i ulegała stopniowej degradacji. Dopiero 15 marca 1990 r. kościół został przekazany miejscowej parafii rzymskokatolickiej. Staraniem ówczesnego proboszcza, ks. prałata Jana Ćwiejkowskiego kościół został zabezpieczony przed dalszym niszczeniem i dewastacją poprzez naprawę dachu i zabezpieczenie okien i drzwi. Dokonano również z pomocą parafian remontu ogrodzenia wokół kościoła, częściowo rozbierając słupy ogrodzenia, które groziły przewróceniem. W dniu 31.03.2006 r. budynek kościoła został przekazany przez parafię Gminie Bralin w drodze darowizny. Początkowo Gmina Bralin rozważała koncepcję przebudowy budynku na cele kulturalne, jednak po przeanalizowaniu potrzeb gminy w tym zakresie oraz oszacowaniu kosztów ewentualnej modernizacji, zrezygnowano z tej koncepcji. Do 2009 r. budynek stał nieużytkowany, przeprowadzano jednak na bieżąco konieczne prace konserwacyjne i zabezpieczające, głównie w obrębie zadaszenia wieży i nawy kościoła. W latach 2009 - 2014 budynek byłego kościoła ewangelickiego przekazano nieodpłatnie w użytkowanie Stowarzyszeniu Przyjaciół Ziemi Bralińskiej. Obiekt wykorzystywany był wówczas na szeroko rozumianą działalność kulturalną, edukacyjną i promocyjną. Dzięki organizowanym wystawom i spotkaniom część mieszkańców po raz pierwszy mogła oglądać wnętrze dawnego kościoła ewangelickiego.

Rysunek 5 Kościół poewangelicki

(źródło: <http://bralin.pl/109,kosciol-poewangelicki-w-bralinie.html>, wgląd kwiecień 2019 r.)

Obiekt wpisany do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (L.dz. WD-4151/81/10R/2006) z 14 marca 2006 r., pod numerem 287/Wlkp/A [księga rejestrowa województwa wielkopolskiego].

5.3 ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu

lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Bralin nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

5.3.1 ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

Na terenie gminy Bralin znajduje się 8 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim - rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela 1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego

Lp.	Miejscowość/Adres	Obiekt	Nr i data wpisu do rejestru zabytków
1.	Bralin, ul. Wrocławska 58	kościół par.pw. św. Anny	kl.III-885/21/61 z 27.12.1961
2.	Pólko k/Bralina	kościół odpustowy pw. Narodzenia NMP „Na Pólku”,	nr rej.:606/A z 31.12.1990
3.	Bralin, ul. 3 Maja 9a	kościół ewangelicki	287/Wlkp/A z 14.03.2006
4.	Bralin, ul. 3 Maja 9	pastorówka, ob. dom	287/Wlkp/A z 14.03.2006
5.	Bralin, ul. Wrocławska 55	dom starców, ob. dom parafialny	650/A z 25.06.1969
6.	Mnichowice 155	kościół fil.pw. św. Katarzyny	679/A z 14.07.1969
7.	Nosale 21	dwór	37/A z 17.12.1964
8.	Nowa Wieś Książęca 81	kościół par.pw. Świętej Trójcy	680/A z 14.07.1969

Źródło: Rejestr zabytków województwa wielkopolskiego, Gminna ewidencja zabytków gminy Bralin

5.3.2 ZABYTKI RUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest między innymi do:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Najbardziej wartościowy zbiór zabytków ruchomych stanowią wyposażenie kościołów z terenu gminy:

- **Zespół wyposażenia kościoła odpustowego pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny „Na Półku” w Bralinie** – 28 obiektów tworzących zróżnicowany zespół obiektów sztuki snycerskiej, malarskiej, rzeźbiarskiej i użytkowej reprezentujący stylistykę począwszy od gotyckiej, poprzez renesansową, barokową i klasycystyczną w przedziale czasowym od XV wieku do XIX wieku.

Zespół wpisany do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (L.dz.Ks.Z.II-1/2/50) z dnia 3 czerwca 1950 r. [ołtarza NMP] oraz decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (L.dz. Kl.III-860/37/72) z 18 maja 1972 r. pod numerem 207/B [księga rejestrowa dawnego województwa poznańskiego], w księdze rejestrowej dawnego województwa kaliskiego obiekty figuruje pod numerem 26/B [pozostałe obiekty].

- **Zespół wyposażenia kościoła parafialnego pw. św. Anny w Bralinie** – 37 obiektów tworzących dość ujednolicony stylistycznie zespół wyposażenia kościoła wzniesionego w 1627 roku obejmujący głównie barokowe obiekty sztuki snycerskiej, rzeźbiarskiej, malarskiej i użytkowej z XVII i XVIII wieku.

Zespół wpisany do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (L.dz. Kl.III-860/36/72) z dnia 18 maja 1972 r. pod numerem 206/B [księga rejestrowa dawnego województwa poznańskiego], w księdze rejestrowej dawnego województwa kaliskiego obiekty figuruje pod numerem 25/B.

- **Zespół wyposażenia kościoła parafialnego pw. św. Trójcy w Nowej Wsi Książęcej** – 10 obiektów tworzący spójny stylistycznie, klasycystyczny zespół wyposażenia kościoła zbudowanego na początku XIX wieku. Zabytki te stanowią integralną część wyposażenia kościoła, reprezentując głównie dzieła snycerki i rzeźby z czasu budowy kościoła oraz barokowych dzieł sztuki użytkowej.

Zespół wpisany do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (L.dz. Kl.III-860/48/72) z dnia 24 maja 1972 r. pod numerem 218/B [księga rejestrowa dawnego województwa poznańskiego], w księdze rejestrowej dawnego województwa kaliskiego objekty figurują pod numerem 37/B.

- **Zespół wyposażenia kościoła filialnego pw. św. Katarzyny w Mnichowicach** – 22 objekty stanowiące integralną część wyposażenia kościoła. Zabytki ruchome reprezentują głównie barokowe i klasycystyczne dzieła snycerki, rzeźby, malarstwa i sztuki użytkowej z XVIII i XIX wieku.

Zespół wpisany do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (L.dz. Kl.III-860/49/72) z dnia 24 maja 1972 r. pod numerem 219/B [księga rejestrowa dawnego województwa poznańskiego], w księdze rejestrowej dawnego województwa kaliskiego objekty figurują pod numerem 38/B.

5.4 ZABYTKI W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Na terenie gminy Bralin zachowały się objekty dziedzictwa kulturowego o dużej wartości historycznej i architektonicznej. Najbardziej charakterystycznym elementem środowiska kulturowego są nieliczne lecz dobrze zachowane objekty architektury drewnianej - domy, zagrody i charakterystyczne kapliczki przydrożne, a także figury, krzyże upamiętniające ważne wydarzenia wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków.

Tabela 2 Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
1	Bralin	Wrocławska 58	KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. ANNY
2	Bralin	Wrocławska 58	PLEBANIA
3	Bralin	Wrocławska 55	DOM PARAFIALNY /DAWNIEJ DOM STARCÓW/
4	Bralin	Wrocławska 58	CMENTARZ PARAFIALNY
5	Bralin	Wrocławska 58	KAPLICZKA Z FIGURĄ ŚW. JANA NEPOMUCENA
6	Bralin	3 Maja 9a	KOŚCIÓŁ EWANGELICKI /P.W.ŚW JANA EWANGELISTY/
7	Bralin	3 Maja 9a	OGRODZENIE
8	Bralin	3 Maja 9	PASTORÓWKA, OB. DOM I GABINETY LEKARSKIE
9	Bralin	Lipowa	CMENTARZ EWANGELICKI
10	Bralin	Wrocławska 44	POCZTA
11	Bralin	Dworcowa 1	BUDYNEK DWORCA KOLEJOWEGO
12	Bralin	Namysłowska 7	DWÓR /RZĄDCÓWKA/
13	Bralin	Namysłowska 8	CZWORAK /DOM WIELORODZINNY/
14	Bralin	Namysłowska 7	STODOŁA
15	Bralin	Namysłowska 7	BUDYNEK MAGAZYNOWY
16	Bralin	Namysłowska 7	POZOSTAŁOŚCI PARKU KRAJOBRAZOWEGO
17	Bralin	Leśna 8	DOM LEŚNICZEGO
18	Bralin	Leśna 9	BUDYNEK ADMINISTRACYJNY
19	Bralin	Leśna 9	BUDYNEK GOSPODARCZY
20	Bralin	Leśna 9	BUDYNEK GOSPODARCZY
21	Bralin	Kościelna 7	SZKOŁA, PÓŻN. DOM NAUCZYCIELA, OB. DOM
22	Bralin	Błotna 3	DOM
23	Bralin	Błotna 7	DOM
24	Bralin	Kacza 1	DOM
25	Bralin	Kacza 1	BUDYNEK GOSPODARCZY
26	Bralin	Kacza 2	DOM
27	Bralin	Kacza 4	DOM
28	Bralin	Lipowa 4	DOM
29	Bralin	Lipowa 6	DOM
30	Bralin	Lipowa 7	DOM
31	Bralin	Lipowa 10	DOM
32	Bralin	Lipowa 12	DOM
33	Bralin	Lipowa 25	DOM
34	Bralin	Lipowa 26	DOM
35	Bralin	3 Maja 5	DOM
36	Bralin	3 Maja 7	DOM
37	Bralin	3 Maja 8	DOM
38	Bralin	3 Maja 11	DOM
39	Bralin	3 Maja 13	DOM
40	Bralin	3 Maja 14	DOM
41	Bralin	3 Maja 15	DOM
42	Bralin	3 Maja 15	BUDYNEK GOSPODARCZY
43	Bralin	3 Maja 17	DOM
44	Bralin	3 Maja 20	DOM
45	Bralin	Namysłowska 2	DOM, OB. BANK SPÓŁDZIELCZY
46	Bralin	Ogrodowa 13	DOM
47	Bralin	Ogrodowa 18	DOM
48	Bralin	Ogrodowa 23	DOM
49	Bralin	Ogrodowa 26	DOM

50	Bralin	Ogrodowa 26	BUDYNEK GOSPODARCZY
51	Bralin	Ogrodowa 27	DOM
52	Bralin	Ogrodowa 30	DOM
53	Bralin	Rynek 2	DOM
54	Bralin	Rynek 3	DOM, OB. URZĄD GMINY
55	Bralin	Wrocławska 54	DOM
56	Bralin	Spokojna 4	DOM
57	Bralin	Wrocławska 18	DOM
58	Bralin	Wrocławska 29	DOM, OB. LEŚNICZÓWKA
59	Bralin	Wrocławska 31	DOM
60	Bralin	Wrocławska 35	DOM
61	Bralin	Wrocławska 36	DOM
62	Bralin	Wrocławska 36	BUDYNEK GOSPODARCZY
63	Bralin	Wrocławska 37	DOM
64	Bralin	Wrocławska 38	DOM
65	Bralin	Wrocławska 39	DOM
66	Bralin	Wrocławska 41	DOM
67	Bralin	Wrocławska 42	DOM
68	Bralin	Wrocławska 46	DOM
69	Bralin	Wrocławska 48	DOM
70	Bralin	Wrocławska 49	DOM, OB. BIBLIOTEKA
71	Bralin	Wrocławska 51	DOM
72	Bralin	Wrocławska 52	DOM
73	Bralin	Wrocławska 53	DOM
74	Bralin	Wrocławska 57	DOM
75	Bralin	Wrocławska 60	DOM
76	Bralin	Wrocławska 61	DOM
77	Bralin	Wrocławska 66	DOM
78	Bralin	Wrocławska 67	DOM
79	Bralin	Wrocławska 70	DOM
80	Bralin	Wrocławska 71	DOM
81	Bralin	Wrocławska 75	DOM
82	Bralin	Wrocławska 78	DOM
83	Bralin	Wrocławska 64	DOM, OB. RESTAURACJA I HOTEL
84	Chojęcin		KAPLICZKA - KRZYŻ
85	Chojęcin Parcele		DWÓR
86	Chojęcin Parcele	1	CZWORAK, OB. DOM
87	Chojęcin Parcele	2	DOM DLA WDÓW SŁUŻBY DOWRSKIEJ, OB. DOM
88	Chojęcin Parcele		SPICHLERZ, OB. MAGAZYN
89	Chojęcin Parcele		STODOŁA, OB. MAGAZYN
90	Chojęcin Parcele		PARK KRAJOBRAZOWY
91	Chojęcin Wieś		SZKOŁA
92	Chojęcin Wieś	16	KAPLICZKA
93	Czermin	23	SZKOŁA, OB. DOM
94	Czermin		ZBÓR BAPTYSTÓW, ZAJAZD, OB. KAPLICA FIL. P.W. ŚW. JÓZEFA
95	Czermin		CMENTARZ BAPTYSTÓW Z KOLONII CZESKIEJ
96	Czermin	6	DOM
97	Czermin	25	DOM
98	Czermin	32	DOM
99	Czermin	38	DOM
100	Działosze	Południowa 14	STODOŁA
101	Działosze		KRZYŻ

102	Gola	25	SZKOŁA, OB. DOM
103	Gola	15	DOM
104	Gola	37	DOM
105	Gola	38	DOM
106	Mielęcin		SPICHLERZ
107	Mielęcin		STODOŁA
108	Mielęcin		STAJNIA - OBORA
109	Mielęcin		CHLEW I
110	Mielęcin		CHLEW II
111	Mielęcin		BUDYNEK GOSPODARCZY
112	Mielęcin		BUDYNEK GOSPODARCZY
113	Mielęcin		OGRODZENIE PODWÓRZA FOLWARCZNEGO Z BRAMĄ WJAZDOWĄ
114	Mielęcin		BRAMA WJAZDOWA GŁÓWNA
115	Mielęcin		PARK
116	Mielęcin	5	SZKOŁA
117	Mielęcin	6	SZKOŁA
118	Mielęcin	1	DOM
119	Mielęcin		ALEJA KASZTANOWA
120	Mielęcin		FIGURA MATKI BOŻEJ KRÓLOWEJ MĘCZENNIKÓW
121	Mielęcin		LODOWNIA
122	Mielęcin	5	BUDYNEK GOSPODARCZY SZKOŁY
123	Mnichowice		KAPLICA P.W. ŚW. JADWIGI
124	Mnichowice	37	DOM
125	Mnichowice	37	BUDYNEK GOSPODARCZY
126	Mnichowice	40	DOM
127	Mnichowice	41	BUDYNEK GOSPODARCZY
128	Mnichowice	44	DOM
129	Mnichowice	46	DOM
130	Mnichowice	50	DOM
131	Mnichowice	30	DOM
132	Mnichowice	34	DOM
133	Mnichowice	48	DOM
134	Mnichowice		KRZYŻ
135	Mnichowice		KRZYŻ
136	Mnichowice		KRZYŻ
137	Mnichowice		KRZYŻ
138	Mnichowice		KOŚCIÓŁ FIL. P.W. ŚW. KATARZYNY ALEKSANDRYJSKIEJ
139	Mnichowice		OGRODZENIE Z KAPLICAMI
140	Mnichowice		CMENTARZ PRZY KOŚCIELE FIL. P.W. ŚW. KATARZYNY ALEKSANDRYJSKIEJ
141	Mnichowice	56	SZKOŁA, OB. DOM
142	Mnichowice	46	KARCZMA, OB. DOM
143	Mnichowice	2	DOM
144	Mnichowice	8	DOM
145	Mnichowice	10	DOM
146	Mnichowice	13	DOM
147	Mnichowice	14	DOM
148	Mnichowice	22	DOM
149	Mnichowice	26	DOM
150	Nosale	21	DWÓR
151	Nosale	20	DOM MIESZKALNY DLA SŁUŻBY

152	Nosale	7	DOM MIESZKALNY (NR 7)
153	Nosale	21	STODOŁA, PÓŻN. MAGAZYN
154	Nosale		STODOŁA, PÓŻN. OWCZARNIA
155	Nosale	21	OBORA
156	Nosale	21	STAJNIA, PÓŻN. JAŁOWNIK-SZOPA-GARAŻ
157	Nosale	21	STODOŁA, PÓŻN. MAGAZYN
158	Nosale	21	STODOŁA, PÓŻN. OBORA- JAŁOWNIK
159	Nosale	21	KUŹNIA
160	Nosale	21	GORZELNIA, PÓŻN. MAGAZYN - WARSZTAT
161	Nosale		BRAMA WJAZDOWA NA DZIEDZINIEC
162	Nosale	21	PARK
163	Nosale		DOM MIESZKALNY, PÓŻN. SALA TANECZNA, OB. KAPLICA P.W. MIŁOSIĘDZIA BOŻEGO
164	Nosale		KAPLICZKA Z FIGURĄ MATKI BOŻEJ
165	Nosale	18	DOM MIESZKALNY (NR 18)
166	Nowa Wieś Książęca		MŁYN
167	Nowa Wieś Książęca		DOM
168	Nowa Wieś Książęca		KRZYŻ
169	Nowa Wieś Książęca		KRZYŻ DREWNIANY
170	Nowa Wieś Książęca	13	KUŹNIA
171	Nowa Wieś Książęca	8	KUŹNIA
172	Nowa Wieś Książęca	33	D. KARCZMA, OB. DOM
173	Nowa Wieś Książęca	81	KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚWIĘTEJ TRÓJCY
174	Nowa Wieś Książęca	81	PLEBANIA
175	Nowa Wieś Książęca	81	CMENTARZ PARAFIALNY PRZY KOŚCIELE P.W. ŚWIĘTEJ TRÓJCY
176	Nowa Wieś Książęca		DWÓR
177	Nowa Wieś Książęca		STODOŁA
178	Nowa Wieś Książęca		PARK KRAJOBRAZOWY
179	Nowa Wieś Książęca	32	SZKOŁA
180	Nowa Wieś Książęca	32	BUDYNEK GOSPODARCZY
181	Nowa Wieś Książęca	43	DOM
182	Nowa Wieś Książęca	43	STODOŁA
183	Nowa Wieś Książęca	65	DOM
184	Nowa Wieś Książęca	65	DOM -STODOŁA - BUDYNEK INWENTARSKI
185	Nowa Wieś Książęca	66	DOM
186	Nowa Wieś Książęca	66	STODOŁA
187	Nowa Wieś Książęca	66	BUDYNEK GOSPODARCZY
188	Nowa Wieś Książęca	74	DOM - STODOŁA - BUDYNEK INWENTARSKI
189	Nowa Wieś Książęca	74	STODOŁA
190	Nowa Wieś Książęca	13	STODOŁA
191	Nowa Wieś Książęca	28	DOM
192	Nowa Wieś Książęca	41	DOM
193	Nowa Wieś Książęca	42	DOM
194	Nowa Wieś Książęca	47	DOM
195	Nowa Wieś Książęca - Parcele(Roszkowice/Roszkowiec)	10	OWCZARNIA, OB. DOM MIESZKALNY
196	Nowa Wieś Książęca - Parcele(Roszkowice/Roszkowiec)	8	OWCZARNIA, OB. DOM MIESZKALNY
197	Nowa Wieś Książęca - Parcele(Roszkowice/Roszkowiec)	7	STODOŁA
198	Nowa Wieś Książęca (Roszkowice/Roszkowiec)		KAPLICZKA - GROTA Z FIGURĄ MATKI BOŻEJ
199	Pólko k/Bralina		KOŚCIÓŁ ODPUSTOWY, P.W. NARODZENIA NAJŚWIĘTSZEJ MARIII PANNY

200	Tabor Wielki		KOŚCIÓŁ BRACI CZESKICH, OB. FIL. P.W. MATKI BOŻEJ CZĘSTOCHOWSKIEJ
201	Tabor Wielki	24	PASTORÓWKA, OB. DOM
202	Tabor Wielki		CMENTARZ HUSYCKI
203	Tabor Wielki	26	SZKOŁA, OB. DOM
204	Tabor Wielki	4A	KARCZMA, OB. DOM LUDOWY
205	Tabor Wielki	3	DOM
206	Tabor Wielki	12	DOM
207	Tabor Wielki	7	DOM
208	Tabor Wielki	79	DOM
209	Utrata		KRZYŻ
210	Wygoda Turkowska	11	DOM
211	Wygoda Turkowska	12	DOM

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

5.5 ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Stanowiska archeologiczne to materialne ślady działalności ludzi. Stanowią ważny element krajobrazu kulturowego i podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach gminy. Wyniki badań archeologicznych stanowią cenne uzupełnienie przekazów pisanych. Obszar gminy jest wyjątkowo licznie nasycony zabytkami archeologicznymi. Ich wartość naukowo-badawcza i konserwatorska jest zróżnicowana. Do cennych należą te, które potencjalnie mogą przybliżyć badaczom obraz osadnictwa omawianego regionu w pradziejach i średniowieczu. Te pierwsze reprezentowane są głównie przez stanowiska osadowe – otwarte, zaś drugie to liczne ślady świadczące o lokalizacji pól uprawnych w wiekach średnich i nowożytności. W większości jednak wyżej wymienione pozostałości po działalności ludzi zamieszkujących ówczesnie teren dzisiejszej gminy Bralin nie stanowią jak dotąd potencjalnych miejsc szczegółowej eksploracji archeologicznej. Przeprowadzone na terenie gminy wstępne rozpoznanie powierzchniowe ujawniło liczne ślady wcześniejszego, pradziejowego osadnictwa związanego z kulturami łużycką (epoka brązu i wczesna epoka żelaza) i przeworską (okres rzymski), natomiast z epok starszych np. epoki kamienia (neolitu) sporadycznie zarejestrowano występowanie stanowisk archeologicznych związanych z kulturą pucharów lejkowatych. Wyróżnić należy także obszary związane z trwałym osadnictwem średniowiecznym obejmujące w szczególności miejscowości Mnichowice, Czermin, Chojęcín i Bralin. Osady te wykorzystywały swego czasu sprzyjającą

koniunkturę gospodarczą i położenie na wczesnośredniowiecznym szlaku handlowym prowadzącym ze Śląska na Mazowsze i z Małopolski do Wielkopolski. Inne miejscowości – tj. Mielęcín, Tabor Stary, Nowa Wieś Książęca – o średniowiecznej metryce wymagają systematycznych badań archeologicznych i historycznych. Szczególnie cennym obiektem archeologicznym jest zlokalizowany w okolicy Bralina późnośredniowieczny dwór obronny wpisany do rejestru zabytków. Pod wieloma względami – kulturowymi i osadniczymi – interesujące są osady pradziejowe i wczesnośredniowieczne, które mogą stanowić podstawę do podjęcia problematyki osadnictwa pradziejowego i wczesnośredniowiecznego.

Do rejestru zabytków, z terenu gminy Bralin, wpisane jest jedno stanowisko archeologiczne (wpisane do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (L.dz. KI-III-5340/100/86) z 19 grudnia 1986 roku, pod numerem 488/A [księga rejestrowa dawnego województwa kaliskiego]):

Relikt dworu obronnego, tzw., grodzisko stożkowate – obiekt reprezentujący znaczną w skali regionu wartość historyczną i naukową stanowiący pozostałość po dworze obronnym funkcjonującym od połowy XV wieku do przełomu XVI i XVII wieku. Zachowany w postaci zniwelowanego kopca o wysokości dochodzącej do 1,5 m ponad płaszczyznę otaczającej łąki. Podczas badań weryfikacyjnych prowadzonych w obrębie obiektu wydobyta została znaczna ilość zabytkowego materiału ruchomego.

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Na terenie gminy Bralin zewidencjonowano 93 stanowiska archeologiczne, które ujęte są w gminnej ewidencji zabytków, w tym 1 stanowisko wpisane jest do rejestru zabytków.

Tabela 3 Zabytki archeologiczne

Lp.	Nr stanowiska	Chronologia		
OBSZAR 75-36				
1	59/75-36	śląd osadnictwa	KŁ	nz
2	60/75-36	śląd osadnictwa	OWRON	nz
		punkt osadniczy	ON	nz
3	61/75-36	śląd osadnictwa	OWR	nz
		śląd osadnictwa	WŚ	nz
4	62/75-36	osada	WŚ	nz
5	63/75-36	śląd osadnictwa	KŁ	nz
		punkt osadniczy	ON	nz
6	64/75-36	śląd osadnictwa	KŁ	nz
		śląd osadnictwa	OWR	nz
7	65/75-36	osada	ON	nz
8	66/75-36	śląd osadnictwa	KŁ	nz
		śląd osadnictwa	ON	nz
9	67/75-36	śląd osadnictwa	WŚ	nz
		punkt osadniczy	ON	nz
10	68/75-36	śląd osadnictwa	WŚ	nz
		osada	ON	nz
11	69/75-36	śląd osadnictwa	EK	nz
		punkt osadniczy	ON	nz
12	70/75-36	śląd osadnictwa	EK	nz
		osada	ON	nz
13	71/75-36	osada	ON	nz
14	72/75-36	osada	ON	nz
15	73/75-36	punkt osadniczy	OWR	nz
		osada	ON	nz
OBSZAR 76-36				
16	1/76-36	śląd osadnictwa	KŁŻ	nz
17	2/76-36	osada	nz	WŚ FAZA D-E
18	3/76-36	punkt osadniczy	nz	NOW
19	4/76-36	śląd osadnictwa	nz	NOW
20	5/76-36	śląd osadnictwa	nz	PR
21	6/76-36	śląd osadnictwa	nz	NOW
22	7/76-36	śląd osadnictwa	nz	NOW
23	8/76-36	osada	KŁŻ	nz
24	12/76-36	śląd osadnictwa	nz	NOW
25	13/76-36	śląd osadnictwa	nz	NOW
26	14/76-36	śląd osadnictwa	nz	NOW
27	17/76-36	śląd osadnictwa	nz	NOW
28	18/76-36	osada	KPR	NZ
29	19/76-36	śląd osadnictwa	nz	NOW
30	20/76-36	śląd osadnictwa	nz	PR
31	21/76-36	osada	KPR	NOW
OBSZAR 76-37				
32	18/76-37	skarby	Prusy-Królestwo Kongresowe	1764-1829
33	19/76-37	punkt osadniczy	polska	SR/NOW
34	20/76-37	śląd osadnictwa	polska	WS
35	21/76-37	punkt osadniczy	polska	NOW
36	22/76-37	punkt osadniczy	polska	SR/NOW
37	23/76-37	grodzisko	polska	SR/NOW
38	24/76-37	śląd osadnictwa	polska	ST
39	25/76-37	śląd osadnictwa	polska	WS
		śląd osadnictwa	polska	SR
40	26/76-37	osada	polska	SR/NOW
41	27/76-37	osada	polska	SR

42	28/76-37	punkt osadniczy	polska	SR
43	38/76-37	śląd osadnictwa	nz	KPR/WS?
		śląd osadnictwa	polska	SR
44	39/76-37	śląd osadnictwa	polska	SR
45	40/76-37	osada	KPL	N
		cmentarzysko	KPL	R I-II
46	41/76-37	osada	nz	KPR/I WS
		osada	polska	WS
		osada	polska	SR
47	42/76-37	osada	KPR/polska?	RP/WS?
		osada	polska	SR
48	43/76-37	osada	KPR	R
		osada	polska	WS
		osada	polska	SR
49	44/76-37	osada	KPR/polska?	PR/WS
		osada	polska	III WS
		śląd osadnictwa	polska	SR
50	45/76-37	śląd osadnictwa	nz	N?
51	46/76-37	osada	polska	SR
OBSZAR 77-36				
52	1/77-36	śląd osadnictwa	KŁŻ	EB
53	2/77-36	śląd osadnictwa	KPR	R
54	3/77-36	osada	KŁŻ	EB
		osada	KPR	R
55	4/77-36	śląd osadnictwa	nz	IIIWS
		punkt osadniczy	nz	NOW
56	5/77-36	śląd osadnictwa	KPR?	nz
		punkt osadniczy	nz	SR
57	6/77-36	śląd osadnictwa	nz	IIIWS
58	7/77-36	śląd osadnictwa	KPR	nz
59	8/77-36	śląd osadnictwa	KPR	nz
		osada	nz	SR
60	9/77-36	osada	KPR	R
61	10/77-36	osada	IWS	nz
62	11/77-36	śląd osadnictwa	KPR	nz
		punkt osadniczy	nz	SR
63	12/77-36	śląd osadnictwa	KPR	nz
64	13/77-36	osada	KŁŻ	H
65	14/77-36	osada	KPR	R
66	15/77-36	osada	KPR	R
		śląd osadnictwa	nz	SR
67	16/77-36	punkt osadniczy	KPR	nz
		punkt osadniczy	nz	SR
68	17/77-36	śląd osadnictwa	KPR	nz
69	18/77-36	punkt osadniczy	nz	SR
70	19/77-36	śląd osadnictwa	KPR	nz
OBSZAR 77-37				
71	28/77-37	śląd osadnictwa	KŁŻ	nz
		osada	nz	SR
72	29/77-37	osada	nz	NOW
73	30/77-37	osada	nz	NOW
74	31/77-37	osada	nz	NOW
75	32/77-37	śląd osadnictwa	KPR	nz
		punkt osadniczy	nz	NOW
76	33/77-37	śląd osadnictwa	nz	N/BW
77	34/77-37	osada	KŁŻ	EB
		osada	KPR	R

78	35/77-37	punkt osadniczy osada	KPR nz	Nz NOW
79	38/77-37	osada	nz	NOW
80	39/77-37	osada osada	KŁŻ nz	EB NOW
81	40/77-37	osada osada	KPR nz	R NOW
82	41/77-37	śląd osadnictwa	KPR	nz
83	42/77-37	punkt osadniczy	nz	NOW
84	43/77-37	śląd osadnictwa	nz	SR
85	44/77-37	punkt osadniczy	nz	NOW
86	45/77-37	punkt osadniczy	nz	NOW
87	46/77-37	śląd osadnictwa punkt osadniczy	KPR nz	nz SR
88	47/77-37	osada	nz	SR
89	48/77-37	osada	KPR	R
90	49/77-37	osada punkt osadniczy	KPR nz	R SR
91	50/77-37	osada	nz	NOW
92	51/77-37	śląd osadnictwa osada	KPR nz	nz SR
93	52/77-37	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	KPR nz	RP NOW

Źródło: Informacje WKZ w Kaliszu

Najlepiej zachowane stanowiska archeologiczne, w gminie Bralin, znajdują się na terenach leśnych i na nieużytkach.

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Przepisy te należy ująć w postaci nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2003 r. nr 164, poz. 1587). Ponadto zapisy planu muszą spełniać wymogi norm prawnych ustalone w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 283). Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych (zwłaszcza w wyniku nowych badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski), które należy uwzględnić na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego, pomimo ich braku w studium. Wszelkie prace budowlane naruszające strukturę ziemną wymagają uzgodnienia konserwatora zabytków. Należy to czynić wobec obszarów objętych ochroną konserwatorską, na których występują zewidencjonowane stanowiska archeologiczne.

Ochrona stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych przy inwestycjach związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, powinna mieć swoje odbicie w ujmowaniu zagadnień związanych z ochroną zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowaniu zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków.

Największe zagrożenie dla zabytków archeologicznych niosą inwestycje związane z pracami ziemnymi. Są to przede wszystkim projekty związane z budową kanalizacji, wodociągów, inwestycje mieszkaniowe i przemysłowe, budowa dróg, obwodnic, lokalizacje żwirowni, kopalni kruszywa, planowane zalesienia, melioracje, regulacje cieków wodnych i budowa zbiorników retencyjnych. W gminie Bralin w najbliższych latach planuje się:

- Budowa ul. Południowej w Bralinie;
- Budowa ul. Ks. Jana Świejkowskiego w Bralinie;
- Budowa kanalizacji w Chojęcinie;
- Budowa hali sportowej w Bralinie;
- Modernizacja i remont kościoła ewangelickiego wraz z ogrodzeniem w Bralinie.

Należy jednak zaznaczyć, że są to wstępne plany (pomysły). Żadne wiążące decyzje jeszcze nie zostały podjęte.

5.6 ZABYTKI W ZBIORACH MUZEALNYCH I INNYCH

Gmina Bralin nie posiada w zorganizowanej formie zasobów, które nazwać by można muzealnymi.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

W celu właściwej oceny stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Bralin oraz możliwości w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT. Jest to metoda, która służy do oceny zewnętrznych i wewnętrznych uwarunkowań rozwojowych. Pozwala ona na wyznaczenie priorytetów i dostarcza drogowskazów do działania. Mocne i słabe strony wynikają przede wszystkim z uwarunkowań wewnętrznych, zaś możliwości (szanse) i zagrożenia determinowane są czynnikami zewnętrznymi. Dzięki analizie można zbadać relacje pomiędzy atutami i słabościami, a szansami i zagrożeniami mogącymi pojawić się w otoczeniu. Służy ona także

ocenie sił i słabości w kontekście możliwości i zagrożeń – jest więc spojrzeniem od sytuacji dzisiejszej w przyszłą. Dzięki analizie SWOT a często i TOWS można dobrać odpowiednią strategię rozwoju w danej dziedzinie. Posłuży ona wyznaczeniu celów niniejszego Programy Opieki nad Zabytkami. Obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe miasta oraz w oparciu o podobne analizy przeprowadzone dla innych dokumentów strategicznych gminy.

Tabela 4 Analiza SWOT

SILNE	SŁABE
<ul style="list-style-type: none"> • miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obejmujące ochroną obiekty zabytkowe na terenie gminy; • zaktualizowana gminna ewidencja zabytków; • aktywna działalność Biblioteki Publicznej w Bralinie i Urzędu Gminy w Bralinie w ramach szeroko pojętej aktywności kulturalnej; • tereny objęte prawnymi formami ochrony przyrody: pomniki przyrody; • dogodne położenie komunikacyjne; • ciekawe ukształtowanie terenu i warunki przyrodnicze; • otwartość i przychyłność władz samorządowych; • akcentowanie rozwoju turystyki z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych gminy; • zachowane obiekty sakralne o wysokiej wartości kulturowej; • walory krajobrazowe gminy - wynikające z położenia, klimatu oraz lokalizacji na jej terenie obiektów ochrony przyrody, zabytków architektury • aktywne działanie na terenie gminy placówek i stowarzyszeń zajmujących się szerzeniem kultury oraz organizowaniem imprez kulturalnych; • dobry stan większości zabytków sakralnych; • dobry stan zabytków ruchomych znajdujących się na wyposażeniu świątyń; • różnorodność kulturowa zabytków i miejsc o charakterze historycznym. 	<ul style="list-style-type: none"> • niewystarczający stan zabezpieczenia obiektów zabytkowych; • niewystarczające środki finansowe w budżecie gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego; • niewystarczająca wizualizacja obszaru • (niewiele tablic informacyjnych, oznakowani tras, szlaków, miejsc historycznych); • stosunkowo niewielka dbałość właścicieli o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; • niewykorzystanie potencjału turystycznego gminy i położenia; • brak popularyzacji wiedzy o wartości chronionych obiektów oraz idei ochrony zabytków; • brak zabezpieczeń antywłamaniowych i przeciwpożarowych w wielu obiektach zabytkowych; • samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych, powodujące utratę walorów zabytkowych; • mieszana struktura własnościowa, utrudniająca porozumienie w sprawie remontów; • niska świadomość społeczna o prawnych zobowiązaniach właścicieli do należytego utrzymania obiektów zabytkowych; • brak współdziałania pomiędzy poszczególnymi jednostkami samorządu terytorialnego przy inwestycjach oraz promowaniu atrakcyjności kulturowej regionu.
<p style="text-align: center;">MOŻLIWOŚCI</p> <ul style="list-style-type: none"> • uwzględnienie w większym stopniu dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych i programach rozwojowych gminy oraz powiązanie promocji zabytków z turystyką; 	<p style="text-align: center;">ZAGROŻENIA</p> <ul style="list-style-type: none"> • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem;

• wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • kreatywność inwestorów turystycznych; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • rozszerzenie i polepszenie bazy noclegowej i gastronomicznej; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • oznakowanie tras turystycznych pod kątem zabytków i atrakcji turystycznych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • rozwój działalności gospodarczej/agroturystycznej o charakterze turystycznym na bazie dziedzictwa kulturowego; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • wyedukowane społeczeństwo; • osoby mające świadomość dotyczącą wysokich walorów zabytkowych gminy i dziedzictwa niematerialnego; • współpraca z prywatnymi właścicielami; • media promujące dziedzictwo kulturowe gminy; • zwiększanie atrakcyjności zamieszkania przez działania rewitalizacyjne; • adaptacja zdegradowanych budynków pod cele gospodarcze i społeczne; • upowszechnianie edukacji nastawionej na poszanowanie zabytków i ich prawidłową ochronę i atrakcyjne przekształcenia nie naruszające ich pierwotnego wyglądu; • korzystanie z pozytywnych doświadczeń innych gmin i regionów; • wykorzystanie mediów w edukacji nastawionej na ochronę zabytków i krajobrazu; • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo -budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych	• brak realnych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • niewykorzystanie potencjału turystycznego poprzez niedoinwestowanie infrastruktury: punktów widokowych, bazy noclegowej, ścieżek spacerowych i rowerowych; • słaba kondycja i sytuacja ekonomiczna, spadek dochodów ludności wiejskiej; • pogarszający się stan techniczny obiektów zabytkowych na terenie gminy; • brak dostatecznego nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy - np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką, architektury niezgodnej z lokalnymi tradycjami; • inwestycje związane z pracami ziemnymi dla zabytków archeologicznych, np. kanalizacja, inwestycje drogowe, żwirownie, melioracje itp • brak stabilności przepisów prawa, zwłaszcza dotyczących samorządów; • częste jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: bądź poprzez pryzmat ich komercyjnego wykorzystania lub też jedynie jako zasobu historycznego; • niewielkie zainteresowanie dziedzictwem przez mieszkańców; • niedostatek mechanizmów promujących działania na rzecz ochrony, konserwacji i rewitalizacji zabytków.

Źródło: opracowanie własne

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

7.1 PRIORYTETY, KIERUNKI DZIAŁAŃ I ZADANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego gminy wykonana na potrzeby programu pozwoliła na wypracowanie priorytetowych działań w zakresie opieki nad zabytkami. W GPOnZ wyznaczono trzy priorytety, kierunki działań oraz zadania. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4-letni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania.

Tabela 5 Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy	
Kierunki działań	Zadania
Podejmowanie działań w zakresie renowacji i odnowy zabytków.	<ul style="list-style-type: none"> • Prowadzenie prac konserwatorskich, remontowych, budowlanych i innych przy obiektach zabytkowych stanowiących własność Gminy Bralin; • Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na renowację zabytków będących własnością gminy; • Przekazywanie właścicielom obiektów zabytkowych informacji o możliwości pozyskiwania dodatkowego wsparcia finansowego; • Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych; • Wdrażanie rozwiązań podnoszących atrakcyjność zabytków i obiektów historycznych; • Odpowiednie utrzymanie otoczenia zabytków; • Zahamowanie procesów degradacji zabytków i obiektów o wartościach historycznych, poprawa stanu ich zachowania; • Włączenie problemów związanych z ochroną zabytków do zadań strategicznych, wynikających z koncepcji i planów rozwoju gminy; • Współpraca samorządu ze związkami wyznaniowymi, będącymi właścicielami i zarządcami obiektów sakralnych (kościół, cmentarze); • Ocena stanu technicznego zabytków i sposobu użytkowania zabytków z zasobów komunalnych; • Dokonywanie okresowych przeglądów stanu technicznego zabytków, których właścicielem jest gmina i sporządzanie oceny stanu ich zachowania; • Określenie potrzeb w zakresie remontów, prac restauratorskich i ochrony zabytków, określenie szacunkowej wartości ich przeprowadzania; • Nadzór archeologiczno-konserwatorski wszelkich prac ziemnych prowadzonych na obszarach stanowisk archeologicznych;
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	<ul style="list-style-type: none"> • Określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych; • Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: gminnych parkach, cmentarzach, obszarach nieczynnych cmentarzy, dawnych parkach dworskich itp.;
Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	<ul style="list-style-type: none"> • Współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną; • Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych.
Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego	
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> • Walka z samowolami budowlanymi; • Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego; • Bieżąca współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków
Priorytet II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości	
Turystyczna promocja regionu	<ul style="list-style-type: none"> • Ustalenie z właścicielami obiektów zasad udostępniania obiektów w celach turystycznych i edukacyjnych; • Popularyzacja poszczególnych zabytków oraz krajobrazu kulturowego poprzez ich wyeksponowanie; • Oznakowanie obiektów zabytkowych udostępnianych w celach turystycznych; • Opracowanie tablic informacyjnych zamieszczonych za zewnątrz obiektów zawierające podstawowe dane historyczne o obiekcie;
Edukacja w zakresie	<ul style="list-style-type: none"> • Uczestnictwo w szkoleniach dotyczących kompetencji samorządów w

ochrony dziedzictwa kulturowego.	zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego; <ul style="list-style-type: none"> • Włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę; • Publikacja materiałów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w prasie lokalnej i na stronie internetowej Gminy; • Propagowanie idei społecznych kwest na rzecz ratowania zabytkowych cmentarzy i pomników.
----------------------------------	---

Źródło: opracowanie własne

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gminny Program Opieki nad Zabytkami będzie realizowany poprzez wykonanie wyznaczonych zadań w celu realizacji założonych priorytetów i kierunków. Podstawę niniejszego instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawne i zawarte w nich regulacje dotyczące instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- instrumenty prawne – wynikające z przepisów ustawowych:
 - wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy;
 - decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
 - ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.;
 - ustawa o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw z dnia 22 czerwca 2017 r.;
 - ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.
 - ustawa Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r.;
 - ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r.;
 - ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r.;
 - ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997 r.;
 - ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991 r.;
 - ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.
- Instrumenty finansowe:

- finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy;
 - udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub ujęte w gminnej ewidencji zabytków;
 - korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje;
 - współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publicznego - prywatnego” (PPP).
- Instrumenty koordynacji:
 - realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany odnowy miejscowości, programy rozwoju infrastruktury, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
 - współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
 - współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.
- Instrumenty społeczne:
 - prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy;
 - edukacja kulturowa;
 - pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
 - informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy;
 - współdziałanie z organizacjami społecznymi.
- Instrumenty kontrolne:
 - aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
 - oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy;
 - sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami oraz jego aktualizacja związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania;

- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego;
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gminny Program Opieki nad Zabytkami, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Wójt będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań Programu i przedstawiał je Radzie Gminy oraz Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji Programu. W tym celu wprowadzono kryteria oceny.

Tabela 6 Kryteria oceny Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

<p>Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy</p> <ul style="list-style-type: none"> • Poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami; • Wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom; • Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi; • Wartość środków finansowych pozyskanych na zadania związane z zabytkami; • Sposób przekazywania informacji o możliwości pozyskania wsparcia finansowego, liczba chętnych; • Liczba zaadaptowanych nieużytkowych obiektów zabytkowych; • Liczba działań podnoszących atrakcyjność zabytków; • Zakres współpracy samorządu z innymi właścicielami obiektów zabytkowych; • Liczba wykonanych przeglądów; • Wartość potrzeb w zakresie remontów.
<p>Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego</p> <ul style="list-style-type: none"> • Opracowane zasady w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych; • Liczba wykonanych prac porządkowych (kwoty); • Zakres współpracy z urzędami pracy; • Liczba gospodarstw agroturystycznych; • Liczba zaewidencjonowanych samowoli budowlanych.
<p>Priorytet II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ustalone zasady z właścicielami obiektów; • Zaplanowane działania popularyzujące poszczególne zabytki; • Liczba nowych oznakowań i tablic; • Liczba szkoleń i zajęć w szkołach; • Liczba informacji w prasie i na stronie internetowej gminy; • Zaplanowane działania związane z ratowaniem zabytków.

Źródło: opracowanie własne

Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Program będzie służył podejmowaniu planowanych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych. Istnieje wiele możliwości pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważnym jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów Programu. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach.

- Źródła krajowe:
 - dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
 - dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków;
 - dotacje wojewódzkie i powiatowe;
 - dotacje gminne;
 - dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny;
 - Fundusz Termomodernizacji i Remontów;
 - Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej; - Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW);
 - programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
 - promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
 - fundusze od fundacji;
 - Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.
- Źródła zagraniczne:
 - źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych, m.in. RPO, POIS;
 - źródła z programu Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020;

- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina;
- kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy.

Gmina Bralin jest właścicielem (posiada tytuł prawny) 18 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Tabela 7 Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność gminy Bralin

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Forma własności
1.	Bralin	3 Maja 9a	KOŚCIÓŁ EWANGELICKI (znajduje się również w rejestrze zabytków)	własność
2.	Bralin	3 Maja 9a	OGRODZENIE (znajduje się również w rejestrze zabytków)	współwłasność
3.	Bralin	3 Maja 9	PASTORÓWKA, OB. DOM I GABINETY LEKARSKIE (znajduje się również w rejestrze zabytków)	własność
4.	Bralin	Namysłowska 7	POZOSTAŁOŚCI PARKU KRAJOBRAZOWEGO	własność
5.	Bralin	Rynek 3	DOM, OB. URZĄD GMINY	własność
6.	Bralin	Wrocławska 49	DOM, OB. BIBLIOTEKA	własność
7.	Chojęcin Wieś		SZKOŁA	własność
8.	Czermin	23	SZKOŁA, OB. DOM	współwłasność
9.	Gola	25	SZKOŁA, OB. DOM	własność
10.	Mielęcín		OGRODZENIE PODWÓRZA FOLWARCZNEGO Z BRAMĄ WJAZDOWĄ	własność
11.	Mielęcín		PARK	własność
12.	Mielęcín	5	SZKOŁA	własność
13.	Mielęcín		LODOWNIA	własność
14.	Mielęcín	5	BUDYNEK GOSPODARCZY SZKOŁY	własność

15.	Mnichowice	56	SZKOŁA, OB. DOM	własność
16.	Nowa Wieś Książęca	32	BUDYNEK GOSPODARCZY	własność
17.	Tabor Wielki	26	SZKOŁA, OB. DOM	własność
18.	Tabor Wielki	4A	KARCZMA, OB. DOM LUDOWY	własność

Źródło: Gminna ewidencja zabytków

W ostatnich latach (2015-2018) gmina przeznaczyła na zabytki 28.128,00 zł:

- 2015 r. – 1.476,00 zł wykonanie programu prac konserwatorskich w celu zabezpieczenia i naprawy uszkodzonych fragmentów cokołów ogrodzenia i schodów wejściowych przy byłym Kościele Ewangelickim w Bralinie
- 2016 r. – 23.683,00 zł z tego:
 - 4.920,00 – naprawa cokołu przy byłym Kościele Ewangelickim;
 - 8.000,00 – zapłata za przygotowanie dokumentacji konserwatorskiej określającej stan zachowania zabytku nieruchomego zespołu kościoła ewangelickiego w Bralinie wpisanego do rejestr zabytków woj. wielkopolskiego pod nr 287/Wlkp/A z dnia 14 marca 2006 roku;
 - 123,00 zł – wykonanie badań geotechnicznych remontu cokołu kościoła ewangelickiego w Bralinie;
 - 10.640,00 – dokumentacja projektowo kosztorysowa dotycząca remontu budynku dawnej pastorów ki przy ul. 3 Maja 9 w Bralinie
- 2017 r. – 0,00 brak wydatków spowodowany był koniecznością sporządzenia dokumentacji projektowej, m.in. ekspertyzy technicznej, programu funkcjonalno-użytkowego i badań konserwatorskich wymaganych przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków do wykonania remontu schodów zewnętrznych oraz remontu ogrodzenia budynku kościoła poewangelickiego w Bralinie. Nie wykonanie powyższego zadania spowodowane było ograniczoną liczbą osób posiadających odpowiednie kwalifikacje w tym zakresie
- 2018 r. – 2.969,00 zł z tego:
 - 2.600,00 – przygotowanie dokumentacji projektowo kosztorysowej rekonstrukcji muru ceglanego ogrodzenia kościoła w zespole kościoła poewangelickiego
 - 369,00 – wniosek o pozwolenie archeologiczne dot. remontu muru ceglanego ogrodzenia kościoła w zespole kościoła poewangelickiego.

Zaleca się, aby finansowe wsparcie gminy w latach 2019-2022 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac). Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie gminy w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłyby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną gminy.

Najbliższe plany remontowe Gminy Bralin w odniesieniu do własnych obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków przedstawiają się następująco:

- 4 czerwca 2019 roku podpisano umowę na „remont elewacji budynku z rekonstrukcją pierwotnego ganku oraz budową podjazdu dla osób niepełnosprawnych poruszających się na wózkach” – remont dotyczy budynku Pastorówki Bralin, ul. 3 Maja 9;
- Remont ogrodzenia kościoła ewangelickiego w Bralinie, ul. 3 Maja 9A;
- Remont schodów przy kościele ewangelickim w Bralinie, ul. 3 Maja 9A.

Zadania GPOnZ mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe miastu lub funkcjonujące na jej terenie (np. regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej

12. BIBLIOGRAFIA

- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane;
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska;
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody;
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;

- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie;
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach;
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach;
- Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej;
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
- Materiały udostępnione przez Urząd Bralin;
- Gminny program opieki nad zabytkami gminy Bralin na lata 2015-2018;
- www.umww.pl;
- <http://bralin.pl/>;
- <https://www.powiatkepno.pl/>;
- <https://bdl.stat.gov.pl/>.

13. SPIS TABEL I RYSUNKÓW

Tabela 1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego .	46
Tabela 2 Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków	49
Tabela 3 Zabytki archeologiczne.....	55
Tabela 4 Analiza SWOT	59
Tabela 5 Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.....	62
Tabela 6 Kryteria oceny Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	65
Tabela 7 Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność gminy Bralin	67
Rysunek 1 Kościół św. Anny w Bralinie.....	38
Rysunek 2 Kościół na „Na pólku” w Bralinie.....	40
Rysunek 3 Kościół w Mnichowicach	41
Rysunek 4 Kościół w Nowej Wsi Książęcej.....	42
Rysunek 5 Kościół poewangelicki	45